

Irak Türkmen Türkçesi Dakuk Ağzının Ses Bilgisine Dair Notlar

Notes On Phones Of The Iraq Turkmen Turkish Dakuk Dial

Mohammed KAHİYAH*

Öz:

Tarihi milattan önceye kadar uzanan Dakuk Türkmen bölgesi, binlerce yıldır Türk varlığının yanı sıra birçok tarihi medeniyetlere de ev sahipliği yapmıştır. Dakuk ilçesinin tarihi; Sümerler, Akkadlar, Gutiler, Babiller, Huriler, Mitanniler, Asurlar, Medler, Elamlılar, Parslar, Romalılar, Partlar ve Sasanilere kadar uzanmıştır. Irak Türkmen Türkçesi, Türkçenin Azeri sahasına dâhil olmaktadır. Irak Türkmen Türkçesi, Irak Türklerinin konuştuğu ağızları kapsamasına rağmen ve aynı çizgide olmasına rağmen kimi ağız ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Irak Türkmen Türkçesi ağızları “ñ” sesinin dönüşüp “v” ve “y” ye değişimi yönünden esas olarak iki gruba ayrılmaktadır. Çalışma konumuz olan Dakuk ağızı “v” grubuna dâhildir. Bu makalede Dakuk ağzının Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılması yapılarak ses bilgisine dair sonuçlar yer almaktadır. Doğu Oğuz grubunun güney kanadında bağlı Irak Türkmen Türkçesi, kendine özgü fonolojik ve morfolojik özellikleriyle Eski Türkçenin birçok unsurunu canlı tutması bakımından ayırt edici bir ağız yapısına sahiptir. Türk dilinin fonetik ve morfolojik yapısını sadece yazı diline bakarak anlamak mümkün olmamakla birlikte birçok yönden dilin temel esasları anlaşılmayacak ve temel bağlamda dilin zenginli kapsamlı bir şekilde anlaşılacaktır. Türk dilinin yerel ağızlarının araştırılması ve incelenmesi, anlaşılmas birçok noktaya fener tutacaktır. Türkçenin en arkaik özelliklerinin bile

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı öğrencisi.
e-posta: memed.turkmen23@gmail.com ORCID, <https://orcid.org/0000-0002-2522-9894>.

muhafaza edildiği bu ağızlar gün geçtikçe daha fazla tehlikeyle karşı karşıya kalmaktadır. Asırlardır yazılı ve sözlü olarak varlığını devam ettiren Türk dili çocuklarımız ve gelecek nesillere bırakılacak yegâne mirastır. Türkçenin kuytu bir köşesinde kalan özgün özellikler barındıran Irak Türkmen Türkçesi, bu tür ağız çalışmalarıyla Türk Dilbilimine çok katkı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Batı Oğuz diyalektleri, Dakuk Ağızı, Irak Türkmen Türkçesi, Ses Bilgisi, v grubu.

Abstract

The history of the Dakuk Turkmen region, whose history dates back to BC, the history of the Dakuk District, where Turkishness has existed for thousands of years and is home to many historical civilizations; It extended to the Sumerians, Akkadians, Gutians, Babylonians, Huris, Mitanni, Assyrians, Medes, Elamites, Parsians, Romans, Parthians and Sassanids. Iraqi Turkmen Turkish is included in the Azeri field of Turkish. Although Iraqi Turkmen Turkish includes the dialects spoken by Iraqi Turks and is on the same line, some dialect differences have emerged. Iraqi Turkmen Turkish dialects are mainly divided into two groups in terms of the transformation of the “η” sound into “v” and “y”. Dakuk dialect, which is our study subject, is included in the “v” group. In this article, there are results about the phonetics of Dakuk dialect by comparing it with Turkey Turkish. Iraqi Turkmen Turkish, which belongs to the southern wing of the Eastern Oghuz group, has a distinctive dialect structure in terms of keeping many elements of Old Turkish alive with its unique phonological and morphological features. Although it is not possible to understand the phonetic and morphological structure of the Turkish language only by looking at the written language, in many ways, the basic principles of the language will not be understood and the richness of the language will not be understood comprehensively in the basic context. Researching and examining the local dialects of the Turkish language will shine a light on many incomprehensible points. These dialects, in which even the most archaic features of Turkish are preserved, are facing more and more dangers day by day. The Turkish language, which has existed in written and oral form for centuries, is the only legacy to be left to our children and future generations. We believe that Iraqi Turkmen Turkish, which is worth a fortune with its original features in a secluded corner of Turkish, will be very useful for Turkish Linguistics with such dialect studies.

Keywords: Western Oghuz dialects, Dakuk Dialect, Iraqi Turkmen Turkish, Phonology, group v.

Giriş

Bağdat'ın kuzeyinde yer alan Dakuk ilçesi, Kerkük iline bağlı bir Türkmen ilçesidir. Türkmenlerin yaşadığı Dakuk ilçesi tarihi milattan önceye kadar dayanmaktadır.

Birçok tarihçinin belirttiği gibi, Irak'taki Türkmen varlığı M.Ö.'ye kadar uzanıyor. M.Ö. 600 ile 200 yılları kadar uzanmaktadır. Birçok tarihçinin belirttiği üzere Mezopotamya'da bulunan milletler o bölgenin gerçek insanları değildi. Bu bağlamda, ünlü tarihçi F.Hommel'in görüşü, "Sümerler Türk boylarının soyundan gelir ve en eski Türk atalarıdır" şeklindedir. (Hommel, 1925, s. 25).

"Irak Türkmen Türkçesi, Türkçenin Azeri sahasına dâhildir. Azeri sahası dil coğrafyası bakımından doğu Anadolu, güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycanı, İran Azerbaycanı, Kerkük ve Irak-Suriye bölgelerini içine alır." (Ergin, 1971, s. 6-8). Irak Türkmen Türkçesini üç buçuk milyon kişi konuşmaktadır, bunların arasında bazı ağız farklılıkları bulunmaktadır. Irak Türkmen Türkçesini iki ana gruba ayrılmaktadır ve bu gruplarda da bazı farklıklar bulunmaktadır, bu farklılıklar Irak Türkmen Türkçesi ağızlarının ne kadar geniş kapsamlı ağızlar olduğunun göstergesidir.

Batı Oğuz diyalektleri, Anadolu ve Kuzey Azerbaycan sınırları dışında, Güney Azerbaycan Türkçesinin varyantları İran'ın Hamedan şehrinin kuzeyinden, kuzeybatıya doğru Urumiye ve Hoy üzerinden Türkiye'nin Nahçıvan sınırına değin uzanır. Oğuz Türkçesinin Irak varyantları Suriye sınırı yakınlarında, Türkiye sınırına 80 km. mesafedeki Türkmen şehri Telafer'den Bağdat'ın güneydoğusunda Bedre bölgesinde uzanan bir şerit içinde, başta Kerkük olmak üzere ülkenin kuzeydoğusunda ve merkez bölgelerinde dağınık olarak konuşulur. Bu şeridin kuzeyinde Türkiye, batısında Dicle nehri, doğusunda İran sınırı yer alır. Doğudan kuzeybatıya doğru Kerkük, Musul, Telâfer hattı Türkiye'nin güneydoğusunda bir Irak Türkmen kuşağı oluşturur. Bu kuşak, Bayır-Bucak Türkmenleri aracılığıyla kesintili olsa da Türkiye'nin en batısına doğru uzanır. (Eker, 2008, s. 94-95).

İran'ın Güney Azerbaycan, Tahran, Sava bölgesi ağızları ve Türkiye'nin Urfa, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep ağızlarıyla büyük benzerlikler gösteren Irak Türkmen ağızları "ng" sesinin "-v-"ye ve "-y-" ye dönüşmesi bakımından başlıca iki gruba ayrılmaktadır. Kerkük, Erbil, Dakuk, Mendeli, Hanekin, Kazaniye ağızları "-v-" grubunu (gældüv, ëlüv); Telafer, Altun Köprü, Duz-Hurmatu, Taze-Hurmatu, Kifri, Beşir, Emirli ağızları ise "-y-" grubunu (eliy, geldiy) oluşturmaktadır. (Buluç, 2007, s. 109 – 118).

Irak Türkmen Türkçesi ağızlarının üzerine yapılan araştırmaların sayısı fazla değildir. Hüseyin Şahbaz, Çoban Hıdır, Beşir Bayat, Hidayet Kemal Bayatlı, Önder Saatçi, Muhsin Kevser Nuri'nin Türkiye'de yaptıkları doktora tezleri ile ve Lokman Nadir, İbrahim Sabah, Zeynep Adnan Rıza ve Sefa Nevzat gibi yüksek lisans tezleri Türkiye'de dil alanında yapılan akademik çalışmalardır. Bütün bu eserler ne yazık ki bir kısmı yayımlanmamıştır; sadece Çoban Hıdır ve Hidayet Kemal Beyatlı çalışmaları kitap hâlinde yayımlanmıştır. Gazanfer Paşayev'in 1970 yılında Kerkük ağzının fonetiği ile ilgili doktora tezi ve Paşayev'in de aralarında bulunduğu heyetin hazırladığı Irak Türkmen Lehcesi adlı eser, Azerbaycan'daki çalışmaların temeli olmuştur. Abdülatif Benderoğlu'nun Irak'taki çalışmaları dikkat çekicidir. Irak Türkmen ağızları,

Habib Hürmuzlü'nün Kerkük Türkçesi Sözlüğü'nde ve Suphi Saatçi, İhsan Vasfi, Ata Terzibaşı, Necdet Yaşar Bayatlı gibi araştırmacıların eserlerinde daha çok folklor ve popüler edebiyata dairdir. Ancak bu materyal, fonetik çalışmalardan ziyade morfolojik çalışmalara daha uygundur. Irak Türkmen Türkçesine dair doktora ve yüksek lisans tezleri olsa da bunları yapan sadece Irak Türkmen Türkleridir. Irak Türkmen ağızlarının Türkiye'de dikkatle incelemiş olan araştırmacıların başında gelen rahmetli Prof. Dr. Sadettin Buluç olmuştur.

Türkiye'deki Irak Türkmen ağızları üzerine yapılan tezler bize gerekli ağız malzemesini sağlasa da inceleme bölümleri ne yazık ki bilimsel açıdan yeterli değildir. Irak Türkmen ağız malzemesinin yeniden bir araya getirilerek bilimsel olarak çalışılması ve diğer Oğuz ağızındaki yerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Irak Türkmen ağızları ile ilgili Batı'da yapılan tek araştırma Christine Bulut'a aittir. Bulut, 12-14 Ağustos 1998'de düzenlenen "Studies on Turkish and Turkic languages, Proceedings of the IX International Conference on Turkish Linguistics" başlıklı sempozyumda Irak Türkmen ağızlarındaki istek kipini ele almıştır.

Asırlardır Irak'ta yaşayan Türkmenler üçüncü büyük etnik grubu temsil etseler de dilleri resmî dil olarak tanınmamış ve bölgesel bir dil olarak kabul edilmiştir. Doğu Oğuz Grubu'nun güney kanadında yer alan Irak Türkmen Türkçesi, kendine özgü ses ve şekil özellikleriyle Eski Türkçenin birçok unsurunu yaşatması ile dikkat çekmektedir. Çalışma konumuz olan Dakuk ağızının ses bilgisine dair karakteristik özelliklerini inceleyerek bu ağza özgü özellikleri ortaya koymaya çalışacağız.

Bu çalışmada uzun ünlüler için " ˉ " işareti kullanılmış, kısa /i/ için /i/, /ı/ ile /i/ arası /iː/ya yakın kısa /ı/ vokali için de /i/ , /u/ ile /ı/ arası kısa telaffuz edilen /u/ sesi için de /ú/, ve kısa /ü/ için de /ü / kullanılmıştır.

/b/ ile /p/ arası olan /b/ ye yakın bu ünsüz /b/ şekliyle gösterilmiş, kalın /k/ /k/ şeklinde gösterilmiş; buna mukabil /g/ sesi de kalın (/g/) ve ince (/g/) şeklinde gösterilmiş; boğaz /h/'si de /h/ çeviri yazı işaretiyle ve arka damak /h/ sesi /h/ ile gösterilmiştir. Ayrıca çift dudak /v/'si /w/ şeklinde gösterilmesi tercih edilmiştir.

Ses Bilgisi

1. Ünlüler

Türkiye Türkçesinde 8 tanedir /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ fakat Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağızında tespit ettiğimiz ünlüler 10 tanedir /a/, /e/, /è/, /ı/, /i/, /í/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ bunlara ilaveten uzunlukları ve kısalıkları eklediğimiz zaman toplamda 20 vokaldır.

/a/, /ā/, /e/, /ē/, /è/, /ē/, /ı/, /ī/, /í/, /i/, /ī/, /i̇/, /í/, /o/, /ō/, /ö/, /ō/, /u/, /ú/, /ü/, /ü̇/

Tablo 1: Ünlüler

	Düz				Yuvarlak	
	Geniş		Dar		Geniş	Dar
Kalın	a		ı		o	u
İnce	e	è	i	í	ö	ü

Türkiye Türkçesinde ve Dakuk ağzında da görülen ünlüler /a/ ağac “ağaç”, alış- “alışmak”, apar- “götürmek”. /e/ nedî “nedir”, degirman “değirmen”, dene “tane”. /ı/ ayrı “ayrı”, şarı “sarı”, hazır “hazır”. /i/ dile- “dile-”, dil “dil”, incē “ince”. /o/ ocağ “ocak”, torpağ “toprak”, ol- “olmak”. /ö/ çöl “çöl”, çör “kör”, göz “göz”. /u/ burğul “bulgur”, kıyruğ “kuyruk”, duz “tuz”. /ü/ dünye “dünya”, Türç “Türk”, üskeg “yüksek”.

1.1. Uzun Ünlüler

Türkmen Türkçesinde Kerkük ile Dakuk ağzında görülen ünlü uzunluğu Türkçe sözcüklerde de sıkça kullanılmaktadır. Dakuk ağzında herhangi bir fonetik etkiyle etkilenmemiş benzersiz uzun ünlüler vardır. Bu ünlü uzunlukları, Ana Türkçenin kabul edilen birincil ünlü uzunluklarıdır.

Dakuk ağzında uzun ünlülerin bolluğu bu ağza ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Dakuk ağzında bu uzunlukları farklı nedenlerle açıklayabilecek iki ana uzunluk türü vardır. Bunlardan biri, şimdilik herhangi bir fonetik etkiyle etkilenmemiş birincil uzunluklar, diğeri ise herhangi bir fonetik etkinin sonucu olan ve bu nedenle belirli bir nedeni çağrıştıran ikincil uzunluklardır. Ayrıca, alıntı kelimelerde bazı uzunluklar belirtilmiştir.

1.1.1. Birincil Uzunluk

Türk dillerinde ve Ana Türkçe aslı uzun ünlüler bulunduğu ilk kez Otto Böhtlingk'in 1851'de St. Petersburg'da yayımlanan *Über die Sprache der Jakuten* adlı yapıtında ileri sürülmüştü, Böhtlingk'ten aşağı-yukarı otuz yıl sonra konuya değinen Radloff Ana Türkçe aslı uzun ünlülerin bulunmadığını, modern Türk dillerindeki uzun ünlülerin türlü ses gruplarının büzülmesi ile ortaya çıkan ikincil uzunluklar olduğunu ileri sürmüştü (Phonetik der nördlichen Türksprachen, Leipzig 1882, ss. 77-83). Bu tarihten sonra Türkologlar Ana Türkçede aslı uzun ünlüler bulunduğu inancı ve inanmayanlar olarak iki gruba ayrılmıştı. Bu durum 1929 yılında ilk Türkmençe sözlüğün (A. Aliyiv-K. Bööriyif, Orıŝça-Türkmençe Sözlük, Aşkabat, 1929) çıkışına kadar sürmüştür. (Tekin, 1995).

Türkmen Türkçesinde Kerkük ile Dakuk ağzında görülen ünlü uzunlukları, Türkçe sözcüklerde de sıkça kullanılmaktadır. Uzun ünlülerin sıkça kullanılması bu ağzın özgün hususiyetlerinden biridir.

Dakuk ağzında uzun ünlülerin bolluğu bu ağza ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Dakuk ağzında bu uzunlukları farklı nedenlerle açıklayabilecek iki ana uzunluk türü vardır. Bunlardan biri, şimdilik herhangi bir fonetik etkiyle etkilenmemiş birincil uzunluklar, diğeri ise herhangi bir fonetik etkinin sonucu olan ve bu nedenle belirli bir nedeni çağrıştıran ikincil uzunluklardır.

Örneğin:

buğda döğerdile keşkeg āşı etmeğçi “buğday döverdiler keşkek aşı yapmak için”
ēng birinci mılla öziydi “en birinci molla kendisiydi”
ögünde bir yazı varıysa “önünde bir yazı varsa”

1.1.2. İkincil Uzunluk

Herhangi bir fonetik etkinin sonucu olan ve bu nedenle belirli bir nedeni çağrıştı-
rabilen ikincil uzunluklardır. Dakuk ağzında sözcük içinde geniş ünlülerden (/a/, /e/,
/o/, /ö/) sonra gelen dar ünlülerin (/ı/, /i/, /u/, /ü/) kullanımı durumunda ortaya çıkar;
dar ünlüler kısa telaffuz edilirken diğer hecedeki geniş ünlüler uzun telaffuz edilir
fakat bazı özgün Türkçe kelimelerinde de görülmektedir:

Örneğin:

/ā/ (Uzun /a/ vokali)

Ye’in yoħıydı oğlan görsün kı zi yen tanişşın yoħıydı bı heket “yani yoktu erkek
görsün kızı ya da tanışsın, böyle bir şey yoktu”

/ē/ (Uzun /e/ vokali)

mēniñnen seleşmīri “benimle konuşmuyor”

/ō/ (Uzun /o/ vokali)

bigün kōnşımız köç etti “bugün komşumuz taşındı”

/ō/ (Uzun /ö/ vokali)

çēgili oyza çōmele “çakılı o tarafa yığıştır”

1.2. Kısa Ünlüler

Dakuk ağzında uzun ünlüler yanı sıra kısa ünlüler de mevcuttur. Bu, ünlülerin
farklı nedenlerle normal artikülasyon süresinden daha kısa sürede eklenmesi du-
rumunda meydana gelir. Bu kısaltmalar genellikle geniş ve uzun ünlüden sonra gelen
dar ünlülerde görülür.

Örneğin:

/i/ (/ı/ ile /i/ arası “ı” ya yakın kısa /ı/ vokali)

dünnen yemeğ kālīb “düнден yemek kalmış”

/i/ (Kısa /i/ vokali)

öz ēliñnen yapardıñ “kendi elimle yapardım”

/ú/ (/ú/ Ünlüsü /u/ ile /ı/ arası kısa telaffuz edilen u sesidir)

ñólú gēlsew ye’ni “ne olur gelsen yani”

/ú/ (Kısa /ú/ vokali)

mektebli döğúldü “okuryazar değildi”

1.3. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler

1.3.1. /è/ Ünlüsü (Kapalı e)

Boğumlama noktası /i/ ile /e/ vokalleri arasında mevcut olan bir ünlüdür. Türkçe dilinde aslı bir şekilde varlığı kabul edilmektedir. “Ortak Türkçe /è/ sesi, nitelik bakımından geniş ve düz bir ön dil ünlüsüdür. Zeynep Korkmaz Eski Türkçede görülen kapalı e /è/ sesinin Oğuz Türkçesine özgü bir iz olduğunu söylemektedir.” (Korkmaz, 1995, s. 443– 458).

Örneğin:

bele işlediğ belimiz kırıldı “o kadar çalıştık ki belimiz kırıldı”

nenesi beşiğini belerdi “annesi beşiğini belerdi”

yèddi oğlı war “yedi oğlu var”

yèngi aşpab gĩ rib “yeni elbise giymiş”

1.3.2. /ĩ/ Ünlüsü

Darboğazı /i/ ve /ı/ sesleri arasında kalan bu ünlü, telaffuz ve işitmede /i/’ye, telaffuzda /ı/’ye yakın özel bir ünlüdür. Elbette /i/ ve /ı/ ünlüleri dar ve düz ortak özellikleri paylaşır; ancak dilin telaffuz sırasındaki konumu önde olduğu için ön (ince) ünlü grubuna dahildir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu ünlü /i/ gibi ince sesli ve /ı/ gibi kısa sesli kelimelerin ikinci veya sonraki hecesindedir; çünkü telaffuz süresi kısadır ve dilin telaffuz sırasındaki konumu öndedir.

İnceleme konumuz olan Dakuk ağzında özellikle düz ünlülerin (/a/, /e/) diğer ünlülere göre daha uzun telaffuz edildiğini görmekteyiz. Dakuk ağzında çok heceli bir kelimenin ilk hecesi düzenli sesli harflere sahip olduğunda (/a/, /e/); İkinci hecedeki düz ünlülerin (/ı/, /i/) kısaltılmış ünlülere göre kısaldığını veya uzadığını görüyoruz. Yani birden fazla hecede /i/ (ince-düz-dar) ünlüsü ise; /i/ ile /ı/ arasında /i/’ye küçülür veya /ĩ/ ünlüsüne kısalır.

Örneğin:

Bes bĩ r dene aldĩm “sadece bir tane aldım”

oğlı babası hekkĩ ne ħarab çıhtı “oğlu babası hakkında hayırsız çıktı”

ķĩrh gün ķĩrh gece “kırk gün kırk gece”

1.4. Ünlü Uyumu

Vokal uyumu bir kelimedeki vokallerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir. Türkçede, köklerde olsun, kök ve eklerde olsun, bir kelimenin bütün vokalleri çeşitli bakımlardan birbirlerine benzerler. Öyle ki bir kelimenin ilk hecesindeki vokalin vasıfları nasılsa ondan sonraki hecelerinin vokallerinin vasıfları da öyle olur. Yani Türkçede bir kelimedede birbirlerine aykırı vokaller bulunmaz; bir kelimenin vokalleri arasında açık bir uygunluk göze çarpar. (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2013, s. 70).

Türkçe kelimelerde ünlü uyumlarıyla çelişen ya da uyum sağlamayan çok az ek vardır. Yabancı dillerden gelen kelimeler ise bazıları uyum sağlarken, birçoğu ünlü uyumu kuralına aykırıdır. Ancak Dakuk ağzında birçok alıntı kelimelerin ünlü uyumundan bağlılığını koparmaması çarpıcı niteliktedir.

1.4.1. Art-Ön Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

“Türkçenin asli kuralı olan kalınlık-incelik uyumu, Eski Türkçeden beri nizamlı ve metodik olarak kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu bilinmemektedir.” (Toprak, 2017, s. 38).

Dakuk ağzında bu özellik Türkiye Türkçesine kıyasla daha fazladır, ünlü uyumunun ne ölçüde korunduğunu daha açık olarak göstermek amacıyla kıyaslama yapılmıştır.

Örneğin:

dörd kardaşım var > “dört kardeşim var”
annan sora sewirem deyri > “ondan sonra seviyorum diyor”

Alıntı kelimelerde:

Türkiye Türkçesinde “kalınlık-incelik” uyumuna uymayan birtakım alıntı kelimelerin Dakuk ağzında kalınlık-incelik uyumuna uyduğu görülmektedir.

Arapça cādā(t) جَادَة > cedde “cadde”

Arapça dā’iman دائماً > deimen “daima”

1.4.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)

Türkçede köklerde olsun, köklerle ekler arasında olsun, bir kelimedede vokaller arasında umumiyetle düzlük yuvarlaklık bakımından bir uygunluk olduğu göze çarpar. Çünkü bu uyum Türkçenin her devrinde her sahada kelime bünyesine kuvvetle hâkim olan bir uyum değildir. Bu uyum ancak bugünkü Türkiye Türkçesinde kuvvetli bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde böyle bir uyum mevcut değildi. Batı Türkçesinde ancak Osmanlıcanın sonundan sonra bu uyuma bağlı bulunan bir nizama sahip olmuştur. Eski Türkçede de bugünkü şekilde düzlük yuvarlaklık uyumu yoktu. Diğer Türk şivelerinde de bu uyum sağlam bir uyuma sahip değildir. (Ergin, 2013, s. 72).

İnceleme konumuz olan Dakuk ağzından derlediğimiz metinlerde, bu uyumun kalınlık-incelik uyumu kadar sağlam olmasa da Kerkük ağzı ve Türkiye Türkçesindeki düzlük-yuvarlaklık özelliğini karşılaştırdığımız zaman daha güçlü bir uyum görmekteyiz.

1. Bugün Türkiye Türkçesinde dudak ünsüzlerinin yuvarlak tesiri sebebiyle bu uyuma karşıt olan bazı sözcükler bu ağızda uyumluluk arz etmektedir.

Eski Türkçe Kağün > k̄awın “kavun”

Eski Türkçe Savur- > Sawır- “savurmak”

Eski Türkçe Takağu > Tawıg “Tavuk”

2. Şahbaz’ın yapmış olduğu “Kerkük Ağzı” isimli doktora tezinde art damak ve dudak ünsüzlerinin tesiri sebebiyle bu uyuma aykırılık gösteren kelimeler, Dakuk ağzında uyum sağlamaktadır.

Kerkük Ağzı Yahüdi > Yāhıdı “Yahudi”

Kerkük Ağzı Yāhun > yāhın “Yakın”

Kerkük Ağzı Yāstuğ > yāstıg “Yastık” (ŞAHBAZ, 1979).

3. Türkiye Türkçesinde bu uyuma uymayan bazı alıntı kelimeler, Dakuk ağzında uyumluluk göstermektedir.

Farsça ħarbüz > k̄arpız “karpuz”

Farsça pāpūş > bābiç “pabuç”

1.5. Ünlü Değişimleri

Kelimenin ünlüleri, ünsüzlerin hareketinden veya yakınlığından dolayı bazı değişikliklere uğrayabilir. Bir ünlünün bir değişim ya da gelişme ile yerine başka bir ünlünün geçmesi olaydır.

a, e, ı, i (düz ünlü)	→	b, m, p, v (etkisi ile)	→	o, ö, u, ü (yuvarlak ünlü)
-----------------------	---	-------------------------	---	----------------------------

Dakuk ağzında, yukarıda belirtilenlere /b/ ve /v/ ünsüzlerinin etki yaptığını görmekteyiz. Öte yandan öbür örneklerde gördüğümüz üzere bu düzene uymayarak ünlülerin yuvarlaklaştığını görmekteyiz./e/ > /ö/ değişimi: Eski Türkçe bedük > böyüg “büyük”, Eski Türkçede tegül > dögü “değil” /i/ > /ü/ değişimi: Fransızca Kilo > küle “kilo”, /ı/ > /ü/ değişimi: Arapça tanür > tendür “tandır”.

1.6. Ünlü Düşmesi

Çeşitli ses etkileri altında kelimenin bünyesinde bulunan ünlülerden bazıları düşer. Buna ünlü düşmesi denir. Ünlü düşmesi olayı çoğunlukla iç seslerde görülür. Ön ses ve son ses durumunda ünlü düşmesi olaylarına az rastlanır. Ünlü düşmesi demek, kelimenin hecelerinden birinin ortadan kalkması demektir. Bunun sonucunda da o hecenin ünsüzleri öteki hecelere mal olurlar. Yani ünlü düşmesiyle kelime bir kısaltmaya uğrar. Düşen ünlü bazen beraberindeki ünsüzlerden bir kısmını alarak kaynaşmaya da uğrayabilir. (Vural & Böler, 2011, s. 108).

Irak Türkmen Türkçesinde ve Dakuk ağzında Türkiye Türkçesine kıyasla ünlü düşmeler daha fazla rastlanmaktadır fakat son seste ünlü düşmesi yok denilecek kadar azdır ancak 2. Teklik kişilerde, Yükleme ekinin düşmesi ve 2. Teklik kişi iyelik ekinin düşmesiyle bu olay görülmektedir. Bu düşüşler kelimenin başında, kelimenin içinde ve nadir de olsa kelime sonlarında da bulunmaktadır. Irak Türkmen Türkçesinde “için” edatı ek haline dönüşmüştür, başta /i/ ünlüsünün düşmesiyle +çIn’a dönüşmektedir.

Kelime Başında Ünlü Düşmesi:

Örneğin:

Eski Türkçe ekki > kinci “ikinci”
oyunda gene kinci oldu “oyunda yine ikinci oldu”

Kelime İçinde Ünlü Düşmesi:

Örneğin:

Yanına > yanna
Gene yanna alıb özi çiminleri “yine yanına almış kendi gibilerini”

Sonda Yükleme Hâli Ekinin Düşmesi:

Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağzında bulunan bu düşme 2. Teklik kişilerde, yükleme hâli ekinin düşmesi ve 2. Teklik kişi iyelik ekinin düşmesiyle meydana gelmektedir.

Örneğin:

bıların çehresin görmüyüm “bunların çehresini görmeyim”
dihtör Murad yanna girdim “doktor Murat’ın yanına girdim”

İçin Edatında Ünlü Düşmesi

Örneğin:

ehletimçin her şeyden wazgeçerem “ailem için her şeyden vazgeçerim”

vatançın ölmeğe hâzıram “vatan için ölmeye hazırım”

babam mënimçin gülle alıb “babam benim için misket almış”

1.7. İkiz Ünlüler (Diftong)

Diftong veya Türkçe anlamıyla ikiz ünlü, iki sesli harfin bir hece içinde yan yana gelmesine denir ve aynı nefes baskısı altında boğumlanan tek ünlü değerindedir. Diftonglar, Ana Türkçe döneminde var olan uzun ünlülerin zamanla ses değişimlerine uğrayarak ikiz ünlü durumuna dönüşmesinden oluşmuştur. Diftong, bir ünlü ile bir yarı ünlünün yan yana geldiği durumda da oluşabilir. (Güner, 2017, s. 1-2).

Türkiye Türkçesi, hece oluşumu gereği iki ünlü yan yana aynı hece içerisinde yer alamaz, inceleme konumuz olan Dakuk ağzı da aynı Türkçenin karakteristik özelliği olan iki ünlünün yan yana gelmemesi kuralıyla sürdürülmektedir. İkiz ünlüler (diftong) sadece alıntı kelimelerde görülmektedir.

Örneğin:

Ar. mu'assas مؤسس > muessis “müessis”

Ar. kıaid قائد > kıaid “Lider”

2. ÜNSÜZ (Konsonant)

“Ağız kanalında ve diğer ses organlarında bir engelleme, daralma veya kapanmayla ve bir ünlü yardımıyla çıkarılan seslere ünsüz denir. Standart Türkçede alfabede gösterilen yirmi bir ünsüz vardır.” (Vural & Böler, 2011, s. 69).

Irak Türkmen Türkçesi ağızları ünsüzler açısından diğer Türk dilleriyle aynıysa kullanıldığını göstermektedir. İnceleme konumuz olan Dakuk ağzında yumuşak g “ğ” ünsüzünün kullanılmadığını görmekteyiz, buna ilaveten bütün ünsüzler aynıdır; sadece bazı ünsüzler için ağzın özelliklerine göre farklı alofonlar vardır. Dakuk ağzında 22 ünsüz vardır alofonlarıyla birlikte; ancak alıntı olarak alınan ünsüzleri de ekleyecek olursak 30 ünsüz olduğuna rastlamaktayız.

Dakuk ağzına özgüler: /b/, /b̄/, /f/, /m/, /p/, /w/, /c/, /ç/, /d/, /j/, /l/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /z/, /g/, /h/, /h̄/, /k/, /k̄/, /y/, /z/.

Toplam: /', /b/, /b̄/, /c/, /ç/, /d/, /d̄/, /d̄/, /f/, /g/, /ğ/, /h̄/, /h/, /h̄/, /j/, /k/, /k̄/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /s̄/, /ş/, /ş̄/, /t/, /w/, /y/, /z/.

Dakuk ağzında yer alan ünsüzleri niteliklerine göre şu şekilde tasnif etmek mümkündür;

Çıkış noktalarına göre:

Dudak ünsüzleri: /b/, /b̄/, /f/, /m/, /p/, /w/.

Diş ünsüzleri: /c/, /ç/, /d/, /d̄/, /d̄/, /j/, /l/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /s̄/, /ş̄/, /t/, /z/.

Damak ünsüzleri: /g/, /ğ/, /h/, /k/, /k̄/, /y/.

Boğaz ünsüzleri: /ʔ/, /h̄/.

Gırtlak ünsüzleri: /h̄/.

Söyleniş sürelerine göre ünsüzler:

Süreksiz ünsüzler: /b/, /b̄/, /c/, /ç/, /d/, /d̄/, /d̄/, /g/, /k/, /k̄/, /p/, /t/.

Sürekli ünsüzler: /ʔ/, /f/, /ğ/, /h/, /h̄/, /h̄/, /j/, /l/, /r/, /s/, /ş/, /s̄/, /s̄/, /w/, /y/, /z/.

/m/ ve /n/ ünsüzleri, genizden sürekli olarak çıkan ünsüzlerdir. Bu bakımdan /m/’ye dudak-geniz; /n/’ye de diş-geniz ünsüzü denir.

Ses tellerinin titreşmesine göre ünsüzler:

Yumuşak (tonlu) ünsüzler: /ʔ/, /b/, /b̄/, /c/, /d/, /d̄/, /d̄/, /g/, /ğ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /r/, /w/, /y/, /z/.

Sert (tonsuz) ünsüzler: /ç/, /f/, /h/, /h̄/, /h̄/, /k/, /k̄/, /p/, /s/, /ş/, /s̄/, /ş̄/, /t/.

Tablo 2: Ünsüzler

	Sert		Yumuşak	
	Sürekli	Süreksiz	Sürekli	Süreksiz
Dudak	f	p	m, w	b, b̄
Diş	s, ş, s̄, ş̄	ç, t	j, l, n, r, z	c, d, d̄, d̄
Damak	h	k, k̄	ğ, y	g
Boğaz	h̄		ʔ	
Gırtlak	h̄			

Irak Türkmen Türkçesinde Eski Türkçede /ng/ ton değişiklikleri /y/ veya /w/ olarak tekil ve ikinci çoğul şahıs iyelik ekleri kullanılmıştır. Bu ayrım bölgeden bölgeye değişmektedir. Nitekim Irak Türkmen ağızları da bu sese göre sınıflandırılmaktadır. Irak Türkmen Türkçesi Ağızı hakkında araştırma yapanlar bu farktan yola çıkarak Irak Türklerinin konuştuğu ağızı V ve Y grubu olmak üzere iki gruba ayırarak tasnif etmişlerdir. Makale kapsamında V grubuna dâhil olan Irak Türkmen Türkçesinin Dakuk Ağızı çalışılacaktır.

Örneğin:

Sizinle	>	sizî wden
Gelirdin	>	gêlirdiw
Gözünüz	>	gözüwüz
Özünüz	>	Özüwüz
Başınız	>	başiwuz
Gönlünüz	>	göwlüwüz

Yukarıda belirttiğimiz örneklerde 2. Kişi Çokluk ve Teklik eklerinin /n/’den /w/’ye dönüştüğünü ancak dikkat çekişi bir başka husus da “gönül” kelimesinde görülmektedir; Eski Türkçede “gönül” genizcil (nazal) /ŋ/ ile yazılan gönül Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağzında Göwül olarak yazılıp telaffuz edilmektedir.

Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağzında hâlâ /ng/ sesinin varlığını sürdürmesi de çarpıcı bir niteliktedir. “donguz/dongız” (domuz); “ēng” (en) “yüng” (yün) “yēngi” (yeni) gibi örnekler /ng/ sesinin varoluşu bu ağzın Eski Türkçeye bağlılığını koruduğunun yegâne ve mutlak kanıtıdır.

2.1. Ünsüz Değişimi

Çalışma konumuz olan Dakuk ağzı ile Türkiye Türkçesi ünsüzlerini karşılaştırarak, kelime başında, kelime içinde ve kelime sonunda örnekleri ele alacağız. /b/->/m/-değişimi: Eski Türkçede ben~men olarak kullanılan zamirler Irak Türkmen Türkçesinde sadece olarak kullanılmaktadır “men” “ben”, Eski Türkçe varyantları bin- ~ mim- olarak kullanılan binmek Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağzında min- telaffuz edilmektedir. /p/>/b/ değişimi: Orta Türkçe döneminde barmak olarak karşımıza çıkarken Dakuk ağzında da aynı şeklini korumaktadır “barmağ” “parmak”. Eski Türkçede olarak rastladığımız bu fiil biş- Dakuk ağzında aynı şeklini korumaktadır; “biş-” “pişirmek”. Bu değişim, Dakuk ağzında nadiren görülen bir değişimdir. Genellikle bu değişimlerde dikkat çekici bir husus da aslı şekillerini muhafaza ettikleridir.

2.2. Ünsüz Benzeşmeleri (Analoji)

Bir gramer birliği içinde, yan yana gelen veya aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestenden biri, diğerine tesir ederek onu kendisine benzetir. Bu benzetmede sesler ya çıkış yerleri bakımından ya da çıkış tarzları bakımından birbirlerini etkilerler. İşte, farklı nitelikleri olan seslerin çeşitli sebeplerle birbirlerini etkileyerek, aynı veya ortak nitelikler kazanması olayına benzeşme (assimilation) denir. (Vural & Böler, 2011, s. 120).

Bu ünsüzler bitişik ve uzak olabilir. Bir ünsüzün başka bir ünsüzle kıyaslanması olgusudur. Dakuk ağzında ünsüz analogisine çok fazla rastlamaktayız.

nd>nn benzeşmesi:

Dakuk ağzında ayrılma hâli [+DAn] ile yapılır. Fakat /n/ ve /m/ ünsüzüyle biten kelimeler, 1. kişi teklik iyelik, teklik ve çokluk 3. kişi iyelik eklerinden sonra ayrılma hâli ekinin başındaki /d/ ünsüzü benzeşmeye girerek /n/'ye dönüşür.

Çalışma konumuz olan Dakuk ağzında, /nd/>/nn/ değişimi sadece vasıta ve ayrılma hâllerinde rastlanmaktadır;

Atan+dan>Atannan “atandan”, Bu +n +dan>Mınan “bundan”, Zaman +dan Zammannan “zamandan”.

rl>ll benzeşmesi:

Dakuk ağzında bu benzeşme “Ar” ekinin ünlüsünün ortadan kalkmasıyla /rl/>/ll/ yakınlığı oluşturulur. Arkasından gelen /l/ ünsüzü /r/'yi kendine benzetir.

Örneğin:

ed-er-ler>edelle “ederler”, kıy-ar-lar>kıyalla “koyarlar”.

lr>ll benzeşmesi:

/l/ ile biten fiillerin geniş zaman 1. tekil çekimi, “-Ar” son ekinden sesli harf çıkarır ve /lr>ll/ yakınlığını yaratır.

Örneğin:

gël-er-em>gëllem “gelirim”.

2.3. Ünsüz Yer Değiştirmesi (Metatez)

“Bazı hallerde kelime içindeki iki sesin yerleri değişir (toprak>torpak). Genel olarak söyleyişi kolaylaştırma yönünde meydana gelen bu değişikliğe göçüşme (méthatèse) adını veririz.” (Banguoğlu, 1974, s. 38). Irak Türkmen Türkçesi Dakuk ağzında bu örneklerle çokça rastlanmaktadır.

Örneğin:

burgul “bulgur”, samırsağ “sarımsak” öskür¹ “öksürmek”

2.4. Ünsüz düşmesi:

“Seslerin birbirleriyle münasebeti sırasında gramer birliğinin bünyesindeki bir konsonantın bazen düştüğü görülür.” (Ergin, 2013, s. 51).

1 Orta Türkçede öskür- olarak bulunan öksür- Dakuk ağzında, kelime asli hâlini korumuştur. Türkiye Türkçesiyle olan farkını görmektediriz.

a. Kelime başında /y/ Ünsüzünün Düşmesi:

/y/->Ø

Dar ünlü komşuluğunda bulunan söz başı /y/ sesi düşer, /y/ sesinin düşmesiyle birlikte ilk hecede bulunan art ünlü /ı/ sesi ön ünlüye dönüşür.

Örneğin:

yıl > il

bı il bahar çoğ hoşuydı “bu yıl bahar çok güzeldi”

yüksek > üskeg

üskeg bir tepedj “yüksek bir tepedir”

b. İçseste Ünsüz Düşmesi:

-/ɲ/->Ø

Örneğin:

sonra > sora

uşağları sora gëtti “çocukları sonra getir”

-/y/->Ø

Kelime içinde /y/ sesinin düştüğü örneklere hem Türkçe hem de Alıntı kelimelerde rastlanır:

Örneğin:

böyle > bele

bele gëtse çimse kalmaz bı çöyde “böyle gitse kimse kalmaz bu köyde”

sele “söyle”

onı çoğ sewdiğimi sele özüne “onu çok sevdiğimi söyle kendisine”

Farsça peygâmbër > peğamber “peygamber”

peğamber günü görüşëgin “pazartesi günü görüşelim”

c. Sonseste Ünsüz Düşmesi:

-/r/>Ø

Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağzında bu ünsüz düşmesine çok fazla rastlanmaktadır. Geniş zaman 3. tekil şahıs çekiminde sözcük sonunda bulunan ve geniş zaman eki olan /r/nin düştüğü görülmektedir.

Örneğin:

kalır > kalı

harablıg şehbine kalı “kötülük sahibine kalır”

Olur > olú

Bigün gelmeğim olú beke “bugün gelmeğim olur belki”

Sonuç

Bağdat'ın kuzeyinde yer alan Dakuk ilçesi, Kerkük iline bağlı bir Türkmen ilçesidir. Türkmenlerin yaşadığı Dakuk ilçesi tarihi milattan önceye kadar dayanmaktadır. Irak Türkmen Türkçesi kapsamında olan Dakuk ağızı, ses bilgisi incelenerek alta belirlenen sonuçlar elde edilmiştir.

1. Türkiye Türkçesinin yazı dilinde bulunmayan ancak Dakuk ağızında kapalı e /ë/ ünlüsünün sıklıkla kullanıldığı saptanmıştır.
2. /i/ ünlüsünün Irak Türkmen Türkçesi Dakuk ağızında kullanıldığı görülmüştür. Darboğazı /i/ ve /ı/ sesleri arasında kalan bu ünlü /i/ telaffuz ve işitmede /i/’ye, telaffuzda /ı/’ye yakın özel bir ünlü olduğunu ve bu ağza tipik bir özellik kazandırdığı tespit edilmiştir.
3. Dakuk ağızının karakteristik özelliklerinde bir başkası da uzun ünlülerdir. Bu ünlüler ikiye ayrılmaktadır; birincisi şimdilik herhangi bir fonetik sebebe uymayan ve bu ağza özgü olan birincil uzunluklar, ikincisi de herhangi bir fonetik etkinin sonucu olan ve bu nedenle belirli bir nedeni çağrıştırabilen ikincil uzunluklardır.
4. Dakuk ağızında ünlü uyumu (kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık) büyük derecede etkindir.
5. Dakuk ağızında düz ünlülerin yuvarlaklaşması çok çarpıcıdır; Eski Türkçe bedük > böyüg “büyük”, Eski Türkçede tegül > dögü “değil” örnekleri gibi.
6. Dakuk ağızında Türkiye Türkçesine kıyasla ünlü düşmelerine daha fazla rastlanmaktadır fakat son seste ünlü düşmesi yok denilecek kadar azdır ancak 2. Teklik kişilerde, yükleme hâli ekinin düşmesi ve 2. Teklik kişi iyelik ekinin düşmesiyle bu olay görülmektedir. bıların çehresin görmüyüm “bunların çehresini görmeyim” örneğinde olduğu gibi. Başka önemli bir husus da Irak Türkmen Türkçesinde “için” edatının ek hâline dönüşmüş olmasıdır. Başta /i/ ünlüsünün düşmesiyle +çIn’a dönüşmektedir. vatançın ölmeye hâzıram “vatan için ölmeye hazırım”.
7. Irak Türkmen Türkçesi ağızları, ünsüzler açısından diğer Türk ağızlarıyla aynı ünsüzleri paylaşmaktadır. Dakuk ağızında 22 ünsüz vardır alofonlarıyla birlikte; lakin alıntı olarak alınan ünsüzleri de ekleyecek olursak 30 ünsüz olduğu tespit edilmiştir.

8. Irak Türkmen Türkçesinde Eski Türkçede /ng/ ton değişiklikleri /y/ veya /w/ olarak tekil ve ikinci çoğul şahıs iyelik ekleri kullanıldığını görmüş olduk.
9. Irak Türkmen Türkçesi ve Dakuk ağzında hâlâ “ng” sesinin varlığını sürdürmesi de önemlidir. “yüng” (yün) “yengi” (yeni) gibi örneklerde “ng” sesinin varoluşu bu ağzın Eski Türkçe ile paralel ilerlemesinin sonucu olduğunu söyleyebiliriz.
10. Dakuk ağzında ünsüz yer değiştirmesi (metatez) örneklerine çokça rastlanmaktadır; burğul “bulgur”, samırsağ “sarımsak” örnekleri gibi.
11. Dakuk ağzında ünsüz düşmelerine sıkça rastlanmaktadır; Başta ünsüz düşmesi dar ünlü komşuluğunda bulunan söz başı /y/ sesi düşer, /y/ sesinin düşmesiyle birlikte ilk hecede bulunan art ünlü /ı/ sesi ön ünlüye dönüşür. bı il bahar çoğ hoşuydı “bu yıl bahar çok güzeldi”. Kelime içinde /y/ sesinin düştüğü örneklerle hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde rastlanır: bele getse çimse kalmaz bı çöyde “böyle gitse kimse kalmaz bu köyde”, peğamber günü görüşeğin “pazartesi günü görüşelim”. Dakuk ağzında son seste ünsüz düşmesine çok fazla rastlanılmaktadır. Geniş zaman 3. tekil şahıs çekiminde sözcük sonunda bulunan ve geniş zaman eki olan /t/’nin düştüğü görülmektedir. ħarablıg şehebine kalı “kötülük sahibine kalır” örneğinde rastlanıldığı gibi.

Kaynakça:

Kitap ve Makaleler:

BANGUOĞLU, T. (1974), *Türkçenin Grameri*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi (s .38).

BULUÇ, S. (2017), *Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri*, TDK Yayınları (s. 109 – 118).

EKER, S. (2008). “Türk Dili Tarihinde Bir Dilbilimsel Temas Bölgesi Olarak Diyarbakır”, *T.C. Diyarbakır Valiliği Yayınları*.

ERGİN, M. (1971), “Azeri Türkçesi”, *Edebiyat Fakültesi Basımevi* (s. 6-8).

ERGİN, M. (2013.), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları (s. 70).

GÜNER, Ö. (2017) *Yalın Ünlü (Monoftong)-İkiz Ünlü (Diftong) -Üçüz Ünlü(Triftong)* (s. 1-2).

HOMMEL, F. (1925). *Ethologie Und Geographie Des Alten, Orient* Yayınları, Münih (s. 25).

KORKMAZ, Z. (1995), *Eski Anadolu Türkçesinde Asli (Vokal)*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar (s. 443 – 458).

ŞAHBAZ, H. (1979), “Kerkük Ağzı”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*.

TEKİN, T. (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi Yayınları, Ankara (s. 170-186).

TOPRAK, F. (2017), *Hoca Nazar Hüveydâ Râhat-ı Dil*, Grafiker Yayınları (s. 38).

VURAL, H., & BÖLER, T. (2011), *Ses Ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları (s. 108).

Extended Abstract :

Dakuk Turkmen region, whose history dates back to BC, has hosted many historical civilizations as well as Turkish existence for thousands of years. The history of Dakuk district; It extended to the Sumerians, Akkadians, Gutians, Babylonians, Huris, Mitanni, Assyrians, Medes, Elamites, Parsians, Romans, Parthians and Sassanids. The royal regime that came after the Ottoman Empire and the administration extending to the republic were never in favor of the Turkmen, and various daunting policies and genocides were applied against the Turkmen nation. As a result of the political events, the biggest bullying against the Turkmen was that they could not even speak their mother tongue and that it was banned from time to time. Therefore, the language and culture of the region are in great danger. These dialects, in which even the most archaic features of Turkish are preserved, are facing more and more dangers day by day. For this reason, our study and such studies are of great importance in terms of preventing the extinction of the language and culture of the region. Despite all these intimidating bullying, it is very important that he has not lost his identity and that the efforts made in order not to lose it are put forward as a concrete work. Iraqi Turkmen Turkish is included in the Azeri field of Turkish. Although Iraqi Turkmen Turkish includes the dialects spoken by Iraqi Turks and is on the same line, some dialect differences have emerged. Iraqi Turkmen Turkish dialects are mainly divided into two groups in terms of the transformation of the “η” sound into “v” and “y”. Dakuk dialect, which is our study subject, is included in the “v” group.

In this article, a comparison of Dakuk dialect with Turkey Turkish has been made and results on phonetics have been included. In the southern wing of the Eastern Oghuz group, the Iraqi Turkmen Turkish, with its unique phonological and morphological features, has phonological and morphological similarities in Old Turkish and Middle Turkish, and it has been determined that it maintains its similarity with Old Turkish in many respects. As a result of our study, we can say that Dakuk dialect, which is very original in terms of phonetics, has opened the door to more study topics that will cover the whole region and this is very necessary; It has a distinctive dialect structure in terms of keeping many elements of Old Turkish alive. Although it is not possible to understand the phonetic and morphological structure of the Turkish language only by looking at the written language, in many ways, the basic principles of the language will not be understood and the richness of the language will not be understood comprehensively in the basic context. Researching and examining the local dialects of the Turkish language will shine a light on many incomprehensible points. These dialects, in which even the most archaic features of Turkish are preserved, are facing more and more dangers day by day. The Turkish language, which has existed in written and oral form for centuries, is the only legacy to be left to our children and future generations. Protecting this heritage is the primary duty of every Turkish individual. Iraqi Turkmen Turkish, which has unique features in a secluded corner of Turkish, will contribute a lot to Turkish Linguistics with such dialect studies.

The vowel of Iraqi Turkmen Turkish Dakuk (Closed e) /è/, which is not in the written language. It is accepted as an original form in the Turkish language. The common Turkish /è/ sound is a flat and wide front vowel in terms of quality. Zeynep Korkmaz said that the closed e (è) sound seen in Old Turkish is a unique trace of Oghuz

Turkish. On the other hand, it is the vowel *í* that adds a typical feature to this mouth. This vowel is a special vowel whose bottleneck is between /i/ and /ɪ/ sounds, close to /i/ in pronunciation and hearing, and /ɪ/ in pronunciation. Of course, the vowels /i/ and /ɪ/ share narrow and straight common features; however, it is included in the front (thin) vowel group because the position of the tongue in pronunciation is in the front. As we mentioned before, this vowel is in the second or next syllable of thin vowels such as /i/ and short vowels such as /ɪ/; because the pronunciation time is short and the position of the tongue in the pronunciation order is ahead. In Dakuk dialect, which is the subject of our study, we see that especially straight vowels (/a/, /e/) are pronounced longer than other vowels. In Dakuk dialect, when the first syllable of a polysyllabic word has regular vowels (/a/, /e/); We see that the straight vowels (/ɪ/, /i/) in the second syllable shorten or lengthen compared to the shortened vowels. In other words, if /i/ (thin-flat-narrow) vowel is in more than one syllable; Between /i/ and /ɪ/, it is reduced to /i/ or shortened to the vowel *í*. This gave the mouth a characteristic quality. Another characteristic feature of the Dakuk dialect is the long vowels. These vowels are divided into two; The first is the primary lengths that are peculiar to this mouth, which is not affected by any phonetic effect for the time being, and the second is the secondary lengths that are the result of any phonetic effect and therefore can suggest a specific cause. It has been observed that vowel harmony (thickness-thinness, flatness-roundness) is highly effective in Dakuk dialect. The rounding of straight vowels in the Dakuk dialect is striking; Old Turkish *beduk* > *böyüg* “big”, Old Turkish *tegül* > *dögü* “not” examples. In Dakuk dialect, vowel drops are more common compared to Turkey Turkish, but the vowel drop in the last voice is negligible, but this phenomenon has been seen in the 2nd singular people, with the decrease in the verb case suffix and the decrease in the 2nd singular person possessive suffix. Another important point is that the preposition “for” has become an affix in Iraqi Turkmen Turkish. It turns into +çIn with the decrease of the /i/ vowel at the beginning. Consonant drops are common in Dakuk dialect; With the consonant drop at the beginning, the initial /y/ sound in the narrow vowel neighborhood drops, and with the decrease of the /y/ sound, the after vowel /ɪ/ sound in the first syllable turns into the front vowel. This year, spring was very pleasant. “Spring was very beautiful this year”. Examples where the /y/ sound falls within the word can be found both in Turkish and in borrowed words: *bele gêtse çimse kalmaz bi çöyde* “if it goes like this, there will be no one left in this village”, see you on Thursday, “let’s meet on Monday”. It is very common to drop a consonant to the last sound in the Dakuk dialect. It is seen that the aorist suffix /r/, which is at the end of the word in the 3rd person singular inflection, is dropped. As seen in the example of *harablıg şehebine kalı* “evil stays with its owner”. Within the scope of our study, phonetic information of Dakuk dialect has been made and important dialect qualities have been revealed.

15-16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatının İncelenmesi ve Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Güncel Sanat Pratiklerinde Yorumlamaları

15-16. Examination Of The Miniature Art Of The 19th Century Ottoman Period And Its Interpretations In Contemporary Art Practices With Interdisciplinary

Sibel KURTOĞLU*
Gültekin AKENGİN**

Öz:

Osmanlı Döneminde 15. Yüzyılda başlayan ve 18. Yüzyılda önemini yitiren minyatür sanatı kendine has kuralları ve biçim dili olan bir sanat yaklaşımıdır. Saray yaşamını, savaşları, toplumun yapısını anlatan bu resimler kitapların görselleştirilmesine katkı sağlamıştır. 18. Yüzyılın sonlarında Batılı Resim anlayışının benimsenmesi ile minyatür sanatı zamanla sonlanmıştır. Geleneksel sanatlar bünyesinde ele alınan bu sanat yaklaşımı günümüzde sanatın sahip olduğu etkileşim ve esneklikler sayesinde, geleneksel ile güncel çağdaş sanat adı altında buluşturmayı başarmıştır. Sanatın günümüzde değişen anlamı, post-modern sanatın yarattığı değişim ve disiplinler arası yaklaşımların sanatlar arasında sıklıkla örneklerini vermesi, geleneksel sanatların da bu bağlamda yeniden yapılandırılıp güncel pratiklere yansması görülmektedir. Minyatür sanatı gibi kendi içinde sıkı kuralları ve konuları olan bir sanat alanının 21. Yüzyılda yeniden ele alınmasıyla bu sanat alanı, kırılmalar yaşayarak esneklik ve özgürlük kazanmıştır. Minyatür gibi geleneksel bir sanat alanının bugün farklı disiplinlerle etkileşime girmesi, kolaj, baskı gibi yeni tekniklerle oluşturulması, illüstrasyon, grafik gibi dijital ortamlarda yeniden ele alınması, atık nesnelere üzerine farklı teknik ve yöntemlerle resmedilmesi, sanatın günümüzde sahip olduğu esnekliği gözler önüne

*Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Konya – TÜRKİYE, sibel.kurtoglu@erbakan.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4453-7451>

**Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bileşik Sanatlar Anabilim Dalı, Ankara – TÜRKİYE, gultekin.akengin@hbv.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5399-2731>

sermektedir. Sanat; günümüzde sınırlarını, çerçevelerini kırmış olup her alanla etkileşime girebilecek, herhangi bir nesneye anlam yükleyerek sanatsal bir değere ulaştırabilecek bir potansiyele sahiptir. Güncel sanatçılar ise bu süreçte geleneksel ile günceli harmanlayarak çağdaş sanata bir örnek ve yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür Sanatı, Geleneksel Sanat, Postmodernizm, Disiplinler Arası Etkileşim, Güncel Sanat

Abstract:

Miniature art, which started in the 15th century in the Ottoman Period and lost its importance in the 18th century, is an art approach with its own rules and language of form. These pictures, which describe the life of the palace, the wars and the structure of the society, contributed to the visualization of the books. With the adoption of the Western painting concept at the end of the 18th century, the art of miniature came to an end over time. This art approach, which is considered within the scope of traditional arts, has succeeded in bringing traditional and contemporary together under the name of contemporary art, thanks to the interaction and flexibility of art today. It is seen that the changing meaning of art today, the change created by post-modern art and interdisciplinary approaches frequently give examples among the arts, and traditional arts are restructured in this context and reflected in current practices. With the reconsideration of an art field such as miniature art, which has strict rules and subjects in itself, in the 21st century, this field of art has gained flexibility and freedom by experiencing fractures. The fact that a traditional art field such as miniature interacts with different disciplines today, that it is created with new techniques such as collage and printing, that it is reconsidered in digital media such as illustration and graphics, that it is painted on waste objects with different techniques and methods reveals the flexibility of art today. Art; Today, it has broken its borders and frameworks and has the potential to interact with every field and to bring an artistic value to any object by giving meaning to it. Contemporary artists, on the other hand, bring an example and new perspectives to contemporary art by blending the traditional with the contemporary in this process.

Keywords: Miniature Art, Traditional Art, Postmodernism, Interdisciplinary Interaction, Contemporary Art

GİRİŞ

Göçler, kültürlerarası etkileşimler, savaşlar gibi etkenler; farklı uygarlıklara ait gelenek, kültür, yaşam biçimi ve sanat anlayışı gibi değişkenlerin bir başka coğrafyaya taşınmasında daima etkili olmuştur. Özellikle toprak savaşlarının yaşandığı yüzyıllarda devletler arası anlaşmalar, savaşlar, yenilgi ve zaferler sayesinde sanat ve kültür de yeni etkileşimlerin odağında olmuştur. Bu sayede bir uygarlığın benimsediği kültür, sanat, yaşam, gelenek gibi kavramlar farklı bir uygarlıkta da yeşermiş ve yaşamaya devam etmiştir.

“İlk örneklerini Orta Asya medeniyetinde bulan bu sanat kolu, Türklerin çeşitli dönemlerde Yakın ve Orta doğunun birçok bölgelerini idare etmeleri sonucu geniş bir alanda, yöresel ve diğer sanat gelenekleriyle karışarak kendi etkinliğini göstermiştir. Osmanlı Minyatür sanatı kendine has bazı hususiyetler kazanarak farklı bir üslup halinde gelişmiştir. Kanuni Sultan Süleyman devri, Türk minyatür sanatının esasını teşkil eder. Çeşitli ve gerçek olayların ele alınması, tarihi konuların ve saray hayatının resimlendirilmesi ile Türk minyatür sanatının gerçeğe uygun bir şekilde gelişmesini sağlamıştır (Kivi, 1995)”.

Minyatür sanatının başlangıç ve en parlak dönemini kapsayan 15. Ve 16. Yüzyıl minyatürleri Kanuni ve Fatih dönemlerinde benzer konular üzerine eğilse de üslup olarak farklılıklar göze çarpmaktadır. Benimsenen konular özellikle saray yaşantısı, avlanma ve eğlence, savaş ve zaferleri ele almakta olup, sanatçının minyatürlerinde bu konular renk, kompozisyon, biçim gibi değişimlere uğramıştır. 18. Yüzyılın sonlarına doğru batılı resimlerin rağbet görmesi sonucunda minyatür sanatı etkisini kaybetmiştir.

Geleneksel sanatlar bünyesinde var olan minyatür sanatı güncel sanat pratiklerinde yeniden ele alınmaktadır. Geleneksel ile güncel arasında bağ kuran bu yaklaşım geçmişte kalmış, ya da geleneksel adı altında sınırlandırılmış sanat eserlerinin modernize edilerek çağdaş sanat bünyesinde anılmasını sağlamaktadır. Sanatın kazandığı bu esneklik hem post-modern sanat hem de disiplinler arası yaklaşımların bir sonucu olarak sınırlarını kırmış ve geçmişin günümüze uyarlanıp benimsenebildiği bir yapıya kavuşmuştur.

1. Osmanlı Döneminde Toplumsal Yapı

Altı asırlık tarihi boyunca farklı görünüm arz eden Osmanlı toplum yapısı; kuruluş dönemi ile devletleşme, XVI. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed dönemi ile İslamiyetin egemenliği, XVI. Yüzyılları arasında toplum ve devlet düzeninde köklü değişimlerin olması XVII. Yüzyıl ile modernleşmenin farklı etkileri görülmüştür (Öz, 2007;s. 532). Orta Asya, Kafkaslar, Arap Bölgesi, İran, Anadolu ve Rumeli’de yaşayan toplumların, Osmanlı toplumunun oluşumunda katkısı söz konusudur. İslam düşüncesi toplum hayatının değişiminde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Başta Selçuklular olmak üzere Anadolu Selçuklu, beylikler ve Osmanlı döneminin yönetim tecrübesi ile toplum şekillenmiştir (Emecen, 2011; s. 272). Osmanlı döneminin yapısı incelendiğinde çok kültürlü bir devlet olması, farklı coğrafyalardan yapılan göçlerin etkisiyle farklı kültürler ait özelliklerin bu toplum yapısında da görüldüğü

bilinmektedir. Özellikle İran toplumunun ve kültürünün etkilerinin belirgin şekilde görüldüğü bilinmektedir. Çeşitli inançların, kültür ve geleneklerin var olduğu Osmanlı döneminde farklı coğrafyalar bir bütün halindedir. Tabii bu çeşitlilik birçok alanda etkilenmeleri sağlamaktadır; inançların, sanatın, yaşam biçiminin, kültürlerin yozlaşmasına veya gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Birbirinden farklı bölge, din, dil, kimlik, gelenek, yaşayış ve anlayışları barındıran Osmanlı toplumu tarihi boyunca biriktirdiği değerleri birbiri içinde yoğurarak şekillendirmiştir. Birlikte yaşama tecrübesini dünyaya gösteren bir medeniyet olmuş, hakim yönetici sınıfın inanç yapısı, tarihi ve kültürel anlayışı sayesinde ayakta kaldığı süre boyunca ortak değerlerin oluşmasına öncülük etmiştir (Baş, 2019; s.266). Osmanlı tarihi boyunca farklı padişah dönemlerinde farklı yönetim politikalarına başvurmuştur. Her padişahın bilim, sanat, inanç, gelenek gibi kavramlara bakış açısı farklı olmuştur. Bu nedenle Osmanlı dönemi her yüzyıl farklı bir toplum yapısı ve yönetim anlayışında bulunmuştur. Özellikle Osmanlı tarihinin geçmişinden gelen farklı coğrafyalarda yaşama deneyimleri, insanların kültür, sanat, yaşam biçimini etkilemiş ve Osmanlı devletinde çok ulusluluk anlayışı sayesinde bu etkileşimler devam etmiştir. Devletin toplum yapısında etkili olan bu faktör kültürlerarası çeşitliliğin bir yansıması olarak görülmüş bu sayede toplum yozlaşmak yerine yeniliklere daha açık bir halde olmuştur. Fakat toplum yapısı Osmanlı devleti zamanında yaşanan birçok yenilgi ve zaferle ilişkili olarak değişim gösterebilmiştir.

Bu dönemin son yüzyıllarında yaşanan yenilgiler birçok anlamda batının yenilik, teknoloji veya askeri alanda üstün olduğunu göstermiştir. Toplum yapısını etkileyen bu durum batının yeniliklerini yerel unsurları göz önünde bulundurarak topluma entegre edilmesiyle sonuçlanmıştır (Aydın, 2013,s.2). Savaş, yönetim biçimi, din, çok ulusluluk, siyasal ve ekonomik yapı Osmanlı devletinde toplumun şekillenmesinde etkili değişkenler olmuştur. Sürekli devinim halinde olan bu yapı geçmişten gelen farklı uluslarla yaşama alışkanlığı ve toprakları genişletme politikası ile durmadan farklı kültürlerle tanışma ve hakimiyet kurma alışkanlıkları sayesinde yeniliklere ayak uydurma sürecinde yozlaşmanın önüne geçerek geleneksel yapının bozulmadan yeniliklere ayak uydurması sağlanmıştır.

15. yüzyıl Osmanlı devleti incelendiğinde yeni çağı aydınlatan eserlerin bu dönemde olduğu, devletin zirveye tırmanış dönemi olarak bilinmektedir. Bu yükselme askeri, siyasi, ekonomi, bilim, sanat gibi alanlarda görülmüş, zamanla güçlü bir imparatorluğun temelleri atılmıştır. İstanbul'un fethiyle yükseliş hızlanmış Türkler bu sırada karanlık Orta Çağın yerine aydınlık Yeni Çağ dönemine girmişlerdir. Bu dönemin hükümdarları bilim ve sanata değer veren, idarecilik ve askerlik bakımından yetenekli şair ve ilim adamlarıdır(Osmanlı Devleti.html). Bu dönemde yapılan yenilikler, savaşlar ve ıslahatlar başarıyla sonuçlanmış, devletin toplumsal yapısı sağlam temellere dayandırılmıştır. Hükümdarların sadece yönetim değil aynı zamanda kültür sanat politikaları üzerine yaptığı atılımlar sayesinde bu dönem devletin birçok başarıları ve atılımları olmuştur.

Osmanlı devleti 16. Yüzyılda siyasi bakımdan tarihindeki en parlak dönemi yaşarken, dönemin kültür ve sanat politikalarında gelişimler ve yenilikler sürdürülmüştür. Bu yüzyılda Osmanlı devleti dünya siyasetinde küresel bir rol oynarken toplum

yapısında kültür ve refah seviyesi oldukça yüksektir Bu dönemde Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim gibi güçlü yönetim becerileri olan padişahların getirdiği büyük zaferler toplumun refahını arttırmaya devam etmiştir. Bu dönemde Kanuni Sultan Süleyman'ın yönünü batıya çevirerek özellikle Avrupa siyasetinde rol oynamıştır. Bununla birlikte Yavuz Sultan Selim'in kutsal topraklarda ki hakimiyeti, İslam halifeliğinin merkezi olma statüsü ile toplumun, sanatın, yaşam biçiminin de inanç temelli olması açısından birtakım yenilik ve düzenlemelere gidildiği görülmektedir (16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu). Osmanlı döneminin en parlak dönemlerinde gelişme gösteren kültür-sanat politikaları, devletin o döneme ait, yaşam biçimlerini, sarayın işleyişini, savaş ve törenler gibi önemli olaylara belge niteliği olabilmektedir. Sanatın dönem aynası olabilme gücü, Osmanlı devletinin, yazı ile beraber betimleyici gücü sayesinde görsel bir zenginlik çerçevesinde dönemi yansıtabilmektedir.

2. Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatının Gelişimi

“Erken Osmanlı dönemi minyatürleri, kaynağını Selçuklu resim üslubundan alırken, aynı zamanda Timurlu ve Türkmen minyatür üsluplarının da etkisi altında kalmıştır. Bu durumun nedeni 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl başlarında İslam minyatür sanatına girmiş olan Selçuklu etkisinin, 14. yüzyılda Moğollar'ın Orta Doğu istilasının ardından Asya etkisiyle harmanlanmasıdır” (Mahir, 2012; s. 39). Osmanlı dönemi minyatür sanatının kökleri Selçuklu dönemi ve öncesine dayanır. Minyatür sanatının Anadolu topraklarına gelmesi, Moğolların İran'ı istila etmesiyle başlamıştır. Selçuklu devletinin İran ile olan ilişkileri Anadolu'da minyatür sanatının İran etkisinde kalmasına sebep olmuş Osmanlı döneminde de bu etkilenme devam etmiştir. Moğolların istilasından sonra Uygurlu nakkaşların üslubu minyatür sanatında büyük bir etki bırakmıştır. Selçuklu döneminde minyatürün üslup anlamında İran'a bağlılığı görülürken, bu dönemde minyatür sanatının öğretimine yönelik mektepler açılmış bu sayede Selçuklu döneminin minyatür sanatının gelişmesinde katkıları olmuştur. Osmanlı döneminde en parlak devrini yaşayan minyatür sanatı aynı teknik ve üsluplarla benzer konular etrafında işlenerek gelişimine devam etmiştir.

Osmanlı dönemi minyatür tarihini kısa özeti, 15. Yüzyılda Fatih'in geleneklerine bağlı kalmış, 16. Yüzyılda gelişimini sürdürüp olgun zamanını yaşamıştır. 17. Yüzyılda gelişimini devam ettirmiş ve 18. Yüzyılda III. Sultan Ahmet devrinde çözümlere başlamıştır (Ersoy, t.y.). Osmanlı minyatür sanatı gelişimini altı evrede tamamlamıştır; II. Mehmed dönemi ile 'ilk ve oluşum' evresi başlamış (1451-1520), ikincisi evre 'geçiş' evresi I.Süleyman ve II. Selim dönemi (1520-1574), Üçüncü 'klasik' evre III. Murad ve III. Mehmed dönemi (1574-1603), dördüncü evre 'geç klasik e duraklama' evresi (1603-1700), beşinci evre, III. Ahmed dönemi (1750-1900) ve altıncı evre Osmanlı minyatür sanatının son dönemlerini (1750-1900) kapsamaktadır. (And, 2002: 33 aktaran Sever, 2020; s. 154).

Dönemin saray kültürünü yansıtan Osmanlı minyatür sanatı, Padişah ve yüksek mevkilere sunulan el yazmaları gibi lüks ürünleri süsleyen bir sanat şeklidir. Özellikle Fars kültüründen etkilenmeler yaşanmış ve diğer toplumlarla da yaşanan kültürel alışverişler sanatta da gelişmelerin olmasını sağlamıştır. Özgün Osmanlı minyatürlerinin oluştuğu dönem Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman'a kadar olan

dönemde gerçekleşmiş ve 18. Yüzyıla kadar minyatür sanatı Osmanlı sarayında önemli bir yer edinmiştir (Elçioğlu, 2020).

Dönemin siyasi ve sosyal ortamı; sanat anlayışı ve konular üzerinde belirgin bir rol oynamış minyatür sanatının özellikle konu seçimlerinde yol gösterici olmuştur. Bunun nedeni el yazma eserlere yazılanların o dönemde olan gündelik hayat, savaş, kutlama, tören gibi olayların yansması dolayısıyla da minyatür eserlerde de bu olayların canlandırılmasıdır. Her hükümdarın uyguladığı farklı kültür-sanat politikaları kültürlerarası etkileşimler, yenilikler, batılılaşma, inanç gibi değişkenler etrafında gelişim göstermiştir.

Osmanlıların kendinden önce ve aynı dönem içinde bulunduğu, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, İran ve Orta Asya da bulunan Timurular ve Memlukler vasıtasıyla minyatür sanatında etkileşimler yaşanmıştır. Osmanlı saray kültürüne model olan Fars kültürü, sanat ve edebiyatta güçlü bir şekilde etkili olmuştur. Minyatür sanatında farklı coğrafyaların büyük etkileri olsa da Osmanlı döneminin minyatürleri kendine özgü bir çizgiye de sahiptir (Osmanlı Minyatürü). Yapılan minyatürlerin fiziksel özelliklerinde de bu etkileşim görülmekte, özellikle yüz hatlarında farklı coğrafyaların fiziksel görünümü mevcuttur. Minyatür sanatında var olan bu etkileşim, örneğin İran'dan gelen bir nakkaş'ın geldiği coğrafyaya ait benzetimleri barındıran eserleri üretmesi, kültürlerin bir sanat eserinde buluşmasının bir kanıtı niteliğindedir.

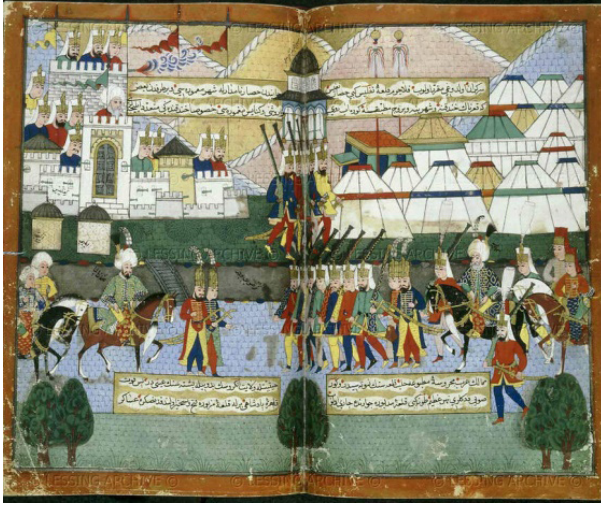
3. 15. ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı

Genellikle küçük, detaylı ve renkli resimler olarak tanımlanan minyatürler, metinleri canlandırmak için boya ve yaldızla yapılan el yazması eserlerdir. Minyatürler de dönemin yaşantısına özgü özellikler vardır. Her dönemin farklı özelliklerinin olması, gelişimi devam ettirmiş; sanatçıların teknikleri, yorumlama ve hayal gücünü kullanma kabiliyeti kaçınılmaz olmuştur (Karakaş & Rukancı, s.1)

Minyatür sanatı, çok ince işlenerek oluşturulan küçük boyutlu resimdir. Genelde kağıt ve fildişi gibi ürünler üzerine yapılan minyatürleri icra eden sanatçılara nakkaş denir. Dönemin saray kültürünü yansıtan minyatür sanatı el yazması eserlerin süslemelerinde kullanılmıştır. Minyatür sanatının gelişmesi ile hat, tezhip, ebru, cilt gibi sanat alanlarında da gelişmeler olmuştur. Minyatürün, İslam dininin resim anlayışına uygun olması bu sanat alanının bilim, tarih ve edebiyat gibi yazma eserlerde uygulanmasını sağlamıştır. Dinin getirdiği kurallar gereği Tanrı kavramının zaman ve mekan ile sınırlanamaması, soyut dünya üzerine kuralların var olmasına sebep olmuş; kenar çizgileri belli olan, gölgenin ve tek düze renklerin kullanıldığı iki boyutun var olduğu bir resim anlayışı benimsenmiştir.

Minyatürlerde padişah portreleri, edebi eserler, dini konular, törenler, sosyal hayat, günlük yaşam gibi konular ele alınmaktadır. İnsan, hayvan, bitki ve mimari yapıların bulunduğu minyatürlerde arka planı meydana getiren duvar, gökyüzü gibi elemanları dekoratif eleman olarak kullanmışlardır (Özaltın ve Ölmez, 2011; s.5). Kitapta yer alan metinleri görsellerle zenginleştirmek için kullanılan minyatürler, kişileri ve yaşanan olayları tasvir etmek adına işlendiği için çok küçük boyuttadır. Bu sanat alanında ışık gölge veya oran-orantı gibi kurallara dikkat edilmez, yakınlık uzaklık ilişkisi renkler

ile ifade edilmez. Figürler arasında perspektif kurallarına göre mesafeler belirtilmez, insan figürlerinin önem sırasına göre ayrıntı ve büyüklük dikkate alınır (Görsel 1). Aynı kural, mimari için de geçerlidir, minyatür sanatında kişiler veya mekanlar diğer mimari unsurlara oranla daha büyük resmedilir (Mercin, 2019).

Görsel 1. Tiflis'teki Osmanlı ordusunu gösteren bir minyatür

Figürlerin birbirini kapatmayacak bir şekilde dizilmeleri, geride kalan figürün kağıdın üst kısmına doğru belirtilmesi, perspektif kurallarının kullanılmaması, renklerin ışık-gölge-boyut gibi ilkelere bağlı kalınmadan uygulanması, en ince ayrıntıya kadar işlemek minyatür sanatının temel özelliğidir. Sayfa oranına göre düzenlenmiş, altın dikdörtgen veya yığma perspektif denilen bir teknikte resimlenen minyatürler, resmin önünde bulunanların alt kısmında, geride bulunanların ise sayfanın üst kısmında yerleştirilmesiyle uygulanır. Resimlenecek konu, mesafe farkına dikkat edilmeden en küçük ayrıntıya kadar işlenir. (Elçiöğlü, 2020).

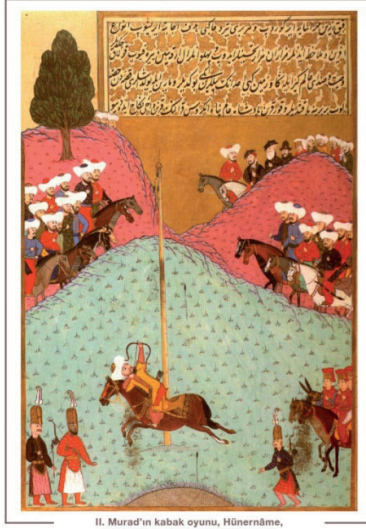
15. yüzyıl ortalarında önem kazanan Minyatür sanatı, özellikle dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmed döneminde değer kazanmıştır. Edirne de bulunan Nakkaşhane'nin dışında İstanbul'un fethiyle İmparatorluk nakkaşhanesi yaptırılmıştır. Bu dönemde sanata verilen önemle farklı coğrafyalardan birçok sanatçı getirilmiş bu sayede minyatür sanatında hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Avrupadan gelen İtalyan Ressamların yaptığı portreler minyatür sanatına yeni bir bakış katmıştır aynı zamanda İran, pers minyatür sanatının etkileri Osmanlı minyatür sanatının oluşumunda etkili olmuştur. 16. Yüzyılda artan tarih yazıcılığı sayesinde minyatür sanatına verilen önem artmış ve bu yüzyıl minyatür sanatının en çok eser verdiği dönem olmuştur. Bu dönemde İran Tebriz'den büyük göçlerin yaşanması minyatür sanatında özellikle süsleme unsurlarında gelişmeleri beraberinde getirmiştir.

16. yüzyılın ikinci yarısında gerçek kimliğine kavuşan minyatür sanatı, saray okullarındaki sanatsal gelişmeler ile kitap sanatı batı etkisinden arındırılmıştır. Dönemin minyatürünü klasikleştiren Nakkaş Osman ve ekininin yapmış olduğu minyatürler Kanuni döneminde başlanan kompozisyon şemalarını devam ettirmektedir. 16. yüzyılda Osmanlı minyatür sanatında doğu okullarının etkisi olan yüzey bezemeciliği

kaybolmuştur. Kompozisyon ustası olan Nakkaş Osman, konuları sade bir zemine yerleştirmiştir. Figürler ve olayları yalın fakat gerçekçi bir şekilde ele almıştır (Akalin, 2017). Nakkaş Osman, gözlemlediği olayları yeinden kurgulayarak sade bir üslupla yeniden yorumlamıştır. 16. Yüzyıl klasik tasvir üslubunun yazarı olan Nakkaş Osman, yüzey süslemeciliğinin yerine sade yüzeylerde olayları betimleyerek yalın bir anlatım sunmuştur.

15. yüzyıl minyatür eserlerde ki süslemeler farklıdır, bu dönemin tezhip tarihinde fatih dönemi olarak adlandırılan bir bölümü vardır. Bu dönem eserlerinde görülen, kanatlı Rumiler, gonca, nilüfer gibi farklı çiçek motifleri bulunmaktadır. Zeminde üç nokta görülürken, zemin; altın, mavi tonları, lacivert renklerde dir. Kitapların ciltleri genellikle yerli ve yabancı kumaşlarla kaplanmış, etrafı deri bordürlü veya deri üzerine altın sürülmüş şemseli kaplar olarak iki grupta toplanmıştır (Klasik Türk Sanatları Vakfı). Osmanlı padişahlarının eğlenceleri arasında, avcılık, ok atma, cirit atma gibi ata sporları yer almaktadır. Çocukluk dönemlerinden itibaren av ve ok atma üzerine yetiştirilen padişahlar, zaman zaman Edirne ve İstanbul'da yer alan Has Bahçelerde av ve yarışlara katılırlardı. Bununla beraber sanat, din, bilim, ilim gibi konulara eğilmiş, saray yaşamını ele alan el yazması eserler üzerine çalışmalar başlatmışlardır. Padişahların bu konudaki merakı sayesinde hat ve minyatür sanatı gelişme göstermiş, ünlü nakkaş ve hattatlar yetişmiştir (Çötelioglu, 1001 İstanbul).

15 ve 16. Yüzyıl minyatür sanatları incelendiğinde, konu olarak av sahneleri (Görsel 4), kabul törenleri, savaş ve kutlamalar gibi olaylar işlenmiştir. Minyatürlerin genel olarak ortak özellikleri, tüm ayrıntısıyla süslenerek ince ince işlenmiş atlardır. Bu minyatür incelendiğinde (Görsel 2), padişahın at koştururken okunu çekerek hedef alması işlenmiştir. Hünernâme de yer alan bu eser, tıpkı diğer minyatürlerde olduğu gibi padişahların ve saray teşkilatındakilerin at sırtında avlanma sahneleri konusu üzerine betimlenmiştir. Minyatürlerde yer alan eyer ve koşum takımları ayrıntılı ve ince bir işçilikle resmedilmiştir. II. Murad kompozisyonun ortasında, elçilerin önünde, kabak oyunu sırasında hareketli bir atın üzerinde hedefini vurmaya çalışırken resmedilmiştir.

II. Murad'ın kabak oyunu, Hünername, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.

Görsel 2. II. Murad'ın Kabak Oyunu, Hünername, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

<https://www.zdergisi.istanbul/makale/osmanli-minyaturlerinde-at-tasvirleri-233>

“Külliyat Kâtib-i yazmasında diğer minyatürlü sayfa olan Eyüp ile Salman'ı bir hükümdarın huzurunda betimlendiği sahne çift sayfadır. Bağcı ve arkadaşları (2006)'nın anlatımı ile “Dilsuzname' deki gibi bu eserde de canlı renkler, sert kalınca fırça işçiliği, iri figürler, zemine ve tepelere serpiştirilmiş çiçekler ve düzgün gövdeli serviler görülmektedir. Resimde başındaki tacı, geriye doğru genişleyen önden düğmeli iç kaftanı tahta bağdaş kurarak oturan bir Osmanlı hükümdarı görülmektedir. Öndeki müzisyenler hükümdarın önünde diz çöküp içki sunan görevli ve muhafız, soldaki at ve diz çökmüş seyis ile bu sahne İran resminde alışık olduğumuz kabul sahnelerinin benzeridir” (Bağcı ve ark. 2006: 26, Aktaran; Sever, 2020: s.159). (Görsel 3).

Görsel 3. Eyüp ve Salman Genç Bir Hükümdarın Huzurunda, Kâtib-i Külliyyat

Tebriz ve Mısır seferleri sonrasında İstanbul Sarayına getirilen Nakkaşların ve minyatürlü kitapların yarattığı etki ile Osmanlı minyatür sanatında değişimler görülmüştür. Timurlu Herat Nakkaşhanesinin süslemeci üslubu minyatür sanatının işlemlerinde görülmüş, minyatür de yeni bir tarz ortaya çıkmıştır. Bu üslubu temsil eden eserlerden biri olan, Gûy u Çevgân'ında, sürekle avına çıkan atlılar adlı eser, ava giden at sırtındaki sultan tasvirleri, av sahnesinde ele alınan renkler ve hareket halindeki betimlemeler ile minyatür sanatında değişimler görülmüştür (Kundak, Zdergisi).

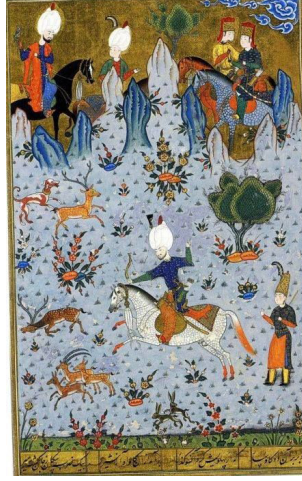
Sürekle avına çıkan atlılar, Gûy u Çevgân, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.

Görsel 4. Sürekle Avına Çıkan Atlılar, Gûy u Çevgân, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Görsel 5. Kanuni Sultan Süleyman'ın Selim İle Avı. Süleymanname.

Süleymanname de yer alan Kanuni Sultan Süleyman'ın Selim ile Avı isimli minyatürde, Kanuni 1453 sonbaharında Estonibelgrad Kalesi'nin alınması zaferinden sonra resmedilmiştir. Minyatür incelendiğinde gökyüzü altın ile boyanmış, renk tonlarında mavi ve pembe renk dağılımları gözlenmektedir. Tepelerde görününen saray görevlileri ve sağ da yer alan saray Has Oda ağası ve diğer saray Görevlileri avı izlemektedirler. Diğer av sahnelerinde görülen saltanat ve güç sembolleri bu minyatürde de yer almaktadır. Bu sahnenin diğerlerinden farkı sultanın şehdesiyle beraber avlanması, iktidar gösterisi olan ava saltanatı devam ettirecek valiahtına yer vermesi olmuştur (Kuşçu, 2019).

Görsel 6. Kanuni Sultan Süleyman'ın Avı, Süleymanname.

16. yüzyılın özellikle ikinci yarısında en olgun ve verimli dönemini yaşayan minyatür sanatı; ordunun, büyük zaferlerin, hükümdarın adaletini, sosyal faaliyetleri, avlanmaları ele almış ve Türk minyatür sanatının parlak bir dönemin ışığında gelişimi gözlemlenmiştir. Bu dönemde önemli olayları ve gelişmeleri kapsayan 'Şehinşahname', 'Hünername' gibi tarih kitabı niteliğindeki eserler en yetenekli sanatçılar tarafından büyük bir incelikle işlenmiştir (Kivi 1995: 4).

4. Osmanlı Dönemi Minyatür Eserlerinin Çağdaş Sanatta Dönüşümü

Geleneksel sanatların sahip olduğu niteliklerin bir sanatçı dokunuşu veya farklı bakış açısıyla yeniden yorumlanması hem geleneksel sanatların sınırlarını belirleyen çerçevelerden kurtulmasına hem de çağdaş sanat niteliğinde güncel bir başlık altında anılmasını sağlamaktadır. Bu süreçte disiplinler arası yaklaşımlar ekseninde, sanatlar arası birleşmeler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel bir sanatın, güncel bir düşünce üzerinden yeniden yorumlanması; sanatın esnekliğini ve disiplinler arası sanat yaklaşımlarının sınırları kaldırmasını gözler önüne sermektedir. Minyatür sanatı özelinde yaklaştığımızda 15. Yüzyıl ile 18. yüzyıllar arasında var olan bu yaklaşım, 21. Yüzyılda yeniden işlenmiştir. Böylesine geçmiş yüzyıllarda yaşayıp bugün tekrar ele alınan bir sanat yaklaşımının geleneksel bağlarını koparmadan güncel dokunuşlarla modernize edilmesi sanatın hem sınırlarının kırılma noktası olmuş hem de

özgürlüğüne erişen bu sanat alanları esneklik kazanarak disiplinler arası sanatın bir parçası olmuştur. Bu etkileşimi sağlayan çağdaş sanatçılar gelenek ve çağdaş arasında bağ kurarak dönemleri tek bir yüzey üzerinde tekrar birleştirmiştir.

Bu bağlamda güncel sanatçılardan Murat Palta, minyatür sanatının geleneksel bağlarını koparmadan güncel aktarmakta; bu sayede geleneksel ile çağdaş sanat bir köprü kurmaktadır.

Görsel 7. Murat Palta, 37. İstanbul Film Festivali Afişi, 2018

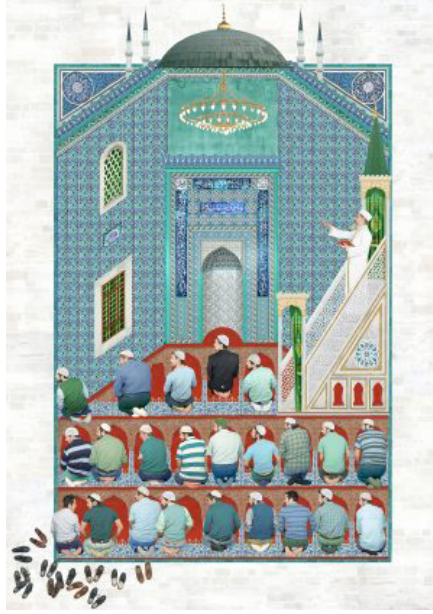
Minyatür sanatının bugünün sanat yaklaşımlarının bir parçası haline gelmesi ile, söylemde çerçevelerini çizdiğimiz sanat alanlarının sınırları erimekte ve çağdaş sanatın esnek kalıplarına uyumu gerçekleştirilmektedir. Palta, bu süreci yaratıcı yaklaşımlarla yapılandırırken, minyatür kurallarını kırmadan konu bağlamında üretimler yapmaktadır. Osmanlı döneminin yazı stilini bozmadan, minyatür sanatının sahip olduğu perspektifin ve renk geçişlerinin kullanılmamasını eserlerinde işlemekte yani minyatürün belirli kompozisyon kurallarını devam ettirerek içerik ve konu üzerine yeni yerleştirmeler yapmaktadır. İstanbul Film Festivali Afişinde (Görsel 7) olduğu gibi, 21. Yüzyılın ikonografilerini yerleştirerek minyatür sanatını yeniden yorumlamış ve esere kattığı yeni bakış açısı sayesinde güncel sanat yaklaşımlarının örneğini sunmuştur.

Görsel 8. Murat Palta, The Little Prince.

Minyatür sanatının kültürel ve geleneksel değerlerine farklı dokunuşlarla modern ve çağdaş bir bakış açısının kazandırılmasıyla oluşan bu eserler gelenek ve çağdaş arasında bir bağ ortaya çıkarmaktadır. The Little Prince isimli (Görsel 8) çalışmada; evrensel olarak bilinen bir konuyu, Osmanlı Döneminin minyatür sanatı yüzeyinde işleyerek geleneksel doku üzerinde güncel bir konunun olması izleyiciyi sarsmakta ve düşündürmektedir. Sanatın bu değişimi Post-modern sanat adı altında sıklıkla geçmiş olsa bile daha genel çerçeveye bakıldığında disiplinler arası etkileşimlerin sanatta oluşturduğu yeni bakış açıları bu değişimleri kapsamaktadır.

Sanatçı Sinan Tuncay, minyatür sanatının kurallarını devam ettirerek farklı kültürel ve güncel kodlamaları çalışmalarına (Görsel 9) aktarmaktadır. Geleneksel bir sanat alanının güncel sanat pratiklerinde kolaj, yerleştirme, baskı gibi farklı tekniklerle yeniden yapılandırılması sanatçının kurduğu geleneksel ve çağdaş bağı güçlendirmekte ve izleyiciye yeni bir deneyim sunmaktadır.

Görsel 9. Sinan Tuncay, Prayer, Pigment Baskı, 2015.

Sanatçının ele aldığı kültürel kodlamaların fotoğraf ve video projeleri ile bir araya gelmesi, yerel kimliklerin sanatta özgün formlar ve kompozisyonlar etrafında şekillenmesiyle çağdaş bir vurgu ile geleneği çağdaş ile buluşturmaktadır. Sinan Tuncay'ın eserlerinde göze çarpan yerel yaşam tarzları izleyici eserin bir parçası haline getirmekte ve izleyiciyi sorgulama sürecine itmektedir. Bugünün sanatında mesaj içerikli görseller sanatçının eserlerinde hissedilmekte, imgenin ardında derin anlamlar sorgu dünyasına gönderme yapmaktadır (Arslan ve Kurtoğlu, 2022:38,39).

Geleneksel sanatlar ile güncel sanat pratiklerini birleştiren sanatçılardan Taner Alakuş; minyatür sanatının kompozisyon biçimlerini güncel yöntemle deforme ederek ve aynı zamanda yapılandırarak gelenek ve güncel arasında bağ kurabilmektedir.

Görsel 10. Taner Alakuş, Katibim, Döngü Serisi.

Sanatçı tıpkı minyatür sanatında olduğu gibi derinlik algısına vurgu yapmadan aynı boyutta binaların resmedilmesi ile, Osmanlı dönemi minyatürleri paralelinde zemin ve gökyüzünde benzer görsellere yer verilmiştir. Özellikle çalışmanın (Görsel 10) bir moloz üzerine yapılması, minyatüre gönderme yapan bu çalışmada, geleneksel değeri olan bir konunun, atık, hazır nesne veya kısacası sanatsal değeri olmayan bir parçaya güncel sanat pratiklerinden yararlanarak ayrıca sanatsal bir anlam yüklenerek modernize edilmesi izleyiciyi alışık olmadığı bir sanatsal devrimin büyüleyici dönüşümüne katmaktadır.

Görsel 11. Hemad Javazade, Player, Uzay.

Geleneksel ve çağdaş sanatı harmanlayan sanatçı Hemad Javazade, minyatürlerden ilham alarak, geleneksel olarak bilinen bir sanat yaklaşımını çağdaş sanat pratiklerine entegre etmektedir. Sanatçının kurduğu geleneksel ve güncel bağ eserlerinde (Görsel 11) göze çarpmakta ve izleyiciyi tıpkı diğer sanatçıların bıraktıkları etki gibi, sorgulama ve geçmiş-güncel kavramları arasındaki döngüyü kavramaya zorlamaktadır. Sanatın bu denli esnek olması, minyatür sanatı gibi yüzyıllarca belirli çerçeveler arasında sınırlandırılmış geleneksel bir sanat alanı özelinde, günümüzde son derece özgür olmasını sağlamaktadır.

SONUÇ

Osmanlı dönemi minyatür sanatı belirli kurallar çerçevesinde, kendine has kompozisyon kuralları olan ve dönemin yaşam tarzını doğrudan ele alan 15. Ve 18. Yüzyıllar arasında başlayan ve biten bir sanat yaklaşımıdır. Perspektif kurallarının, tonlama değerlerinin işlenmediği, genelde saray yaşamını ele alan bu çalışmalar yazılı kitapların görselleştirilmesinde işlenmiştir. Geçmişte bir devire tanıklık etmiş olan Minyatür Sanatı 18. Yüzyıldan sonra batı tarzı resim yaklaşımları ile son bulmuştur. 21. Yüzyılda değişen sanatın anlamı, post-modern algılar, disiplinler arası yaklaşımların artması ile geçmişte yaşayıp bitmiş veya hala var olan fakat geleneksel sanat bünyesinde ele alınan sanat alanları yeniden oluşturulmaktadır. Bu oluşum sayesinde geleneksel sanat alanları güncel pratiklerle çağdaş sanat boyutuna ulaşabilmiştir. Sanatın bu dönüşümü izleyici için geçmiş ve günümüz arasında bir bağ kurmaya yol açmış bu sayede izleyici de düşünsel olarak gelenek ve çağdaşın bir arada bulunduğu bir döngüde yer edinebilmiştir. Sanatçının minyatür sanatına ait konu veya ikonları güncel eserine adapte ederek yapılandırmasının dışında kimi sanatçılar bunu bir adım öteye taşıyarak hazır nesne veya atık gibi sanatsal bir değeri olmayan malzemelerde yaratımını gerçekleştirmiştir. Bu yeni bakış açısı her ne kadar bizi Dadaizm'e götürse de bugün post-modern sanat bağlamında incelemek ve disiplinler arası sanat süreçleri özelinde ele almak daha doğru ve güncel olacaktır. Minyatür gibi geleneksel bir sanat alanının bugün farklı disiplinlerle etkileşime girmesi, kolaj, baskı gibi yeni tekniklerle oluşturulması, illüstrasyon, grafik gibi dijital ortamlarda yeniden ele alınması, atık nesnelere üzerine farklı teknik ve yöntemlerle resmedilmesi, sanatın günümüzde sahip olduğu esnekliği gözler önüne sermektedir. Sanat günümüzde sınırlarını, çerçevelerini kırmış olup her alanla etkileşime girebilecek, herhangi bir nesneye anlam yükleyerek sanatsal bir değere ulaştırabilecek bir potansiyele sahiptir. Güncel sanatçılar geleneksel ile önceli harmanlayarak çağdaş sanata bir örnek ve yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Kaynakça

AKALIN, Yunus, (2017), “*Minyatür Sanatı (16. Yüzyıl Sonuna Kadar)*”, <https://www.sanatinjolculugu.com/minyatür-sanatı-16-yuzyıl-sonuna-kadar-yunus-akalin/> Erişim Tarihi: 19.05.2022.

ARSLAN, A. A. ve KURTOĞLU, S. (2022)., *Post-Modern Sanat Döneminde Yerel Kimliğin Yansıması. Güzel Sanatlar Alanında Teori ve Araştırmalar*. Serüven Yayınevi, Haziran 2022, İzmir.

AYDIN, U. Derya, (2013). Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Eğitim, Kültür Ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış. *İstanbul Journal Of Social Science*. Year: 2013 Summer Issue:4

Baş, Y. (2019). Osmanlı Toplum Yapısı. (Ed. Özkan, S. H.) *Osmanlı Tarihi I Siyasi Tarih-Kültür ve Medeniyet*. İdeal Kültür Yayıncılık. İstanbul.

KİVİ Seyed Hedayat Azim Nezhad, (1995), “*XV ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerindeki Halılar ve Kıyafetler Üzerine Bir Araştırma*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇÖTELİOĞLU, Aysel, (t.y.), “*Topkapı Sarayında Günlük Yaşam II*”, <https://1001istanbul.com/topkapi-sarayinda-gunluk-yasam-ii/> Erişim Tarihi: 13.06.2022.

ERSOY, Ayla, (t.y.), “*18. Yüzyılın minyatürleri ve 19. Yüzyılda Batı Tarzı Resme Geçiş*”, <https://core.ac.uk/download/pdf/80960781.pdf> Erişim Tarihi: 02.11.2022

ELÇİOĞLU, Havva, (2020). “*Doğu ve Batı'nın Ortak Sanatı Minyatür*” <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/dogu-ve-batinin-ortak-sanati-minyatür/> Erişim tarihi: 27.04.2022

EMECEN, M., Feridun, (2011), *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Karakaş, S. H. ve Rukancı, F. (t.y.) http://www.melcominternational.org/wp-content/content/past_conf/2008/2008_papers/Rukanci%26Karakas.pdf Erişim Tarihi: 19.05.2022

Klasik Türk Sanatları Vakfı (t.y.), <https://www.ktsv.com.tr/70-15-yuzyil-fatih-donemi-ve-baba-nakkas> Erişim Tarihi: 19.05.2022

KUNDAK, Nihat, Ali, (t.y.), “*Osmanlı Minyatürlerinde At Tasvirleri*”, <https://www.zdergisi.istanbul/makale/osmanli-minyatürlerinde-at-tasvirleri-233>. Erişim Tarihi: 13.06.2022.

KUŞÇU, Mehmet Fatih, (2019), “*Avcılık Tarihi ve Av Köpeklerinin Geçmişi*” <https://avciliktarihiveavkopeklerigecmisi.blogspot.com/2019/10/sahname-i-al-i-osman-kanuni-sultan.html> Erişim Tarihi: 13.06.2022.

MAHİR, Banu (2012), “*Osmanlı Minyatür Sanatı*”, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.

MERCİN, Levent (2019), “*Minyatür Sanatı*”, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/minyatür-sanatı> Erişim tarihi: 27.04.2022.

Osmanlı Devleti (t.y.), “**15. Yy. da Osmanlılarda Bilim, Kültür, Sanat**”, <https://osmanli-devleti.weebly.com/15-yuumlzy305lda-osmanl305larda-bilim-kuumlltuum-lr-sanat.html> Erişim Tarihi: 18.05.2022.

Osmanlı Minyatürü (t.y.), https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı%C4%B1_minyat%C3%BCr%C3%BC Erişim Tarihi: 19.05.2022.

ÖZALTIN, Fatma, N., ve ÖZALTIN, Filiz, N., (2011). **Osmanlı Dönemi Minyatürlerinde El Sanatlarından İzler**. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, ART-E MAYIS 2011-07.

Öz, M. (2007). “**Osmanlılar (Sosyal Hayat)**”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 33. S.532.

SEVER, Seçil, (2020), “**15. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı Üzerine Bir Değerlendirme**”, Sanat Dergisi, (35), 153-166.

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu (t.y.), www.diledebiyat.net , Erişim Tarihi: 19.05.2022

Extended Abstract

Miniature art, which started in the 15th century in the Ottoman Period and lost its importance in the 18th century, is an art approach with its own rules and language of form. These pictures, which describe the life of the palace, the wars and the structure of the society, contributed to the visualization of the books. With the adoption of the Western painting concept at the end of the 18th century, the art of miniature came to an end over time. This art approach, which is considered within the scope of traditional arts, has succeeded in bringing traditional and contemporary together under the name of contemporary art, thanks to the interaction and flexibility of art today. It is seen that the changing meaning of art today, the change created by post-modern art and interdisciplinary approaches often give examples among the arts, and traditional arts are restructured in this context and reflected in current practices. With the reconsideration of an art field such as miniature art, which has strict rules and subjects in itself, in the 21st century, this field of art has gained flexibility and freedom by experiencing fractures. The fact that a traditional art field such as miniature interacts with different disciplines today, that it is created with new techniques such as collage and printing, that it is reconsidered in digital media such as illustration and graphics, that it is painted on waste objects with different techniques and methods reveals the flexibility of art today. Art; Today, it has broken its borders and frameworks and has the potential to interact with every field, and to bring an artistic value to any object by giving meaning to it. Contemporary artists, on the other hand, bring an example and new perspectives to contemporary art by blending the traditional with the contemporary in this process. The miniature art of the Ottoman period is an art approach that started and ended between the 15th and 18th centuries, within the framework of certain rules, with its own composition rules and directly dealing with the lifestyle of the period. These works, in which the rules of perspective and intonation values are not processed, and which deal with the palace life in general, are processed in the visualization of written books. The Miniature Art, which witnessed a period in the past, ended with western style painting approaches after the 18th century. With the changing meaning of art, post-modern perceptions, and the increase in interdisciplinary approaches in the 21st century, the fields of art that have lived in the past or that still exist but which are considered within the scope of traditional art are being reconstructed. Thanks to this formation, traditional art fields have reached the dimension of contemporary art with contemporary practices. This transformation of art has led to a connection between the past and the present for the audience, so that the audience can take a place in a cycle where tradition and contemporary coexist intellectually. Apart from the artist's adaptation of the subject or icons of the miniature art to her current work, some artists have taken this a step further and created materials that have no artistic value such as ready-made objects or waste. Although this new perspective leads us to Dadaism, it would be more accurate and up-to-date to examine it in the context of post-modern art today and to deal with it in terms of interdisciplinary art processes. The fact that a traditional art field such as miniature interacts with different disciplines today, that it is created with new techniques such as collage and printing, that it is reconsidered in digital media such as illustration and graphics, that it is painted on waste objects with different techniques and methods reveals the flexibility of art today. Today, art has broken its borders and frameworks and has the potential to interact with every field

and to bring an artistic value to any object by giving meaning to it. Contemporary artists bring an example and new perspectives to contemporary art by blending the traditional with the contemporary. Although the miniatures of the 15th and 16th centuries, which cover the beginning and the brightest period of the miniature art, focus on similar subjects during the reigns of the sultans of the period, Kanuni and Fatih, there are differences in style. The themes adopted are especially about palace life, hunting and entertainment, war and victories, and these subjects have undergone changes such as color, composition and form in the artist's miniatures. Towards the end of the 18th century, as a result of the popularity of western paintings, the miniature art lost its effect. Miniature art, which exists within the scope of traditional arts, is reconsidered in contemporary art practices. This approach, which establishes a link between the traditional and the contemporary, ensures that works of art that are outdated or restricted under the traditional name are modernized and commemorated within the context of contemporary art. This flexibility gained by art has broken its boundaries as a result of both post-modern art and interdisciplinary approaches and has gained a structure where the past can be adapted and adopted to the present.